

Beno
Zupančič

Dan zmage

Lepega dne napišem povest, pripovedujem Tomažu, povest o zadnji noči pred osvoboditvijo Ljubljane.

Nikar ne pretiravaj, pravi Tomaž, saj te poznam. Polna glava načrtov, kot buča pešk na jesen. Nikoli ne napišeš povesti. Preveč te nosi. Zgodovina so tudi neusmiljena dejstva, ne samo čustvena doživetja. Zgodovina so veliki in zamotani mehanizmi. Strategija in taktika. Sve-

tovna politika. Kljub vsemu smo bili venomer razpeti na križ med Berlinom in Rimom, Londonom in Moskvo. V celoti se nam odkriva šele potem, ko smo se že pošteno oddaljili od nje. Treba je veliko delati.

Lepega dne, mu odgovarjam, napišem povest o ljubezni. Mogoče bo to ista povest.

O ljubezni ne veš dosti, odgovori Tomaž, ali pa te jaz čisto nič ne poznam. Zmeraj si imel opraviti samo z angeli. Tisto, kar veš o njej, si zvečine prebral v knjigah. Bojim se, da si preveč prebiral Stendhala. Dežela je čez in čez požgana. Domovi opustošeni. Kamor koli se ozreš, pomanjkanje. *Moramo* jo obnoviti. *Moramo* naseliti življenje v razvalinah. *Moramo* poceliti krvave rane. *Moramo*...

Seveda me ne poznaš, pravim, kako neki bi me poznal? To, da sva stara tovariša, še ne pomeni, da si imel kdaj možnost, da bi me spoznal dobro.

Dolge ure, draga moja, posedam za mizo in premišljujem o mladeniču, ki se je zadnjo noč pred osvoboditvijo tihotapil po mestu. Zato da bi bila osvoboditev *celovita*. Čutil je organizacijo okoli sebe, ne da bi bil dobro poznal iz nje kaj več od tistega, kar mu je bilo dovoljeno. Čutil jo je telesno, podobno veliki, vsepovsod razporedeni živi mreži, v kateri so se vse niti pokoravale osrednjemu živcu. Naši ljudje bedijo. Oboroženi, neoboroženi. Zabarikadirali so se v stanovanjih in hišah, zastražili zasilne izhode. Pregledujejo orožje, kjer ga imajo, in čakajo na povelja. Pripravljajo cvetje, zastave, lepake. Kuhajo čaj ali kavo za borce. Iz predalov so zbrskali pripomočke za prvo pomoč. Gotovo je kdo med njimi, ki piše pesem. Prav

gotovo nekdo drug, ki bo navsezgodaj zjutraj izdal *Slovenskega poročevalca* v slavnostni izdaji. Gotovo je že napisan, postavljen, zlomljen. Treba ga je samo natisniti in vreči na ulice. Beli konji zmage se pritajeno sprehajajo po temačnih ulicah. Na trenutke ga je obšlo kakor mrščavica, sladko tesnoben občutek moči, neznanskih možnosti, odprtih vrat na vse strani, kamor je koprnelo njegovo srce. Prevzemal ga je občutek ljubezni, opajajoče vsesplošne ljubezni zmagovalca: končno utegne dočakati, kar je bilo še malo prej komajda mogoče verjeti. Kdaj pa kdaj se mu je zazdelo, da čisto blizu bije srce katerega izmed *kolesarjev* — morebiti že na Lavrici ali na Vrhniku ali pod Krimom? Imelo ga je, da bi jih poklical po imenu, na ves glas, tako kakor pač kličemo prijatelje, kadar se nam zazdi, da smo sami. Ob njih se je v njem oglašala Mira in zmeraj znova se mu je vsiljevala misel, da se je ljubezen do mrtvega dekleta nabrala v njem s tolikšno silovitostjo, da je je dovolj za vse to mesto, potopljeno v noč in v nevidno grmenje topov, ki z gradu in z Barja bruhajo ogenj na brigade in divizije nekje na jugozahodu.

Posedam za mizo in si mislim: Zakaj ne bi napisal povesti? Kaj naj bi mi bilo napoti? Zakaj tega ne bi zmogel? Ali je res treba presijati gradivo, ki se je bilo nabralo v človeku? Presijati s posebno sijočo lučjo, kot pravi Tomaž? Zakaj ga ne bi mogel presijati tudi jaz, če so ga že mnogi v zgodovini človeštva? Kaj se to pravi *presijati*? Pološčiti, poemajlirati, pobarvati, pozlatiti?

Jošt je neslišno stopal ob zidovih hiš in sijal, sijal ljubezen, žalost, veselje, nestrpnost. In ves čas je mislil: *Biti moram trezen. Ni še konec. Ni še konec. Še se bijemo. Lahko da se bomo čez kako uro bili tudi mi. Zato smo organizirani. Zato ta bedišča mreža ljudi, rok, orožja, načrtov.* Srce mu je udarjalo enakomerno, vendar pospešeno. Če je kje zaslišal korak, se je stisnil v prvo vežo ali kot ali samo k vratom in vlekel na ušesa. V tišini, ki so jo motili izbruhi topovske jeze, se je nekaj gibalo, nekaj godilo. Mreža je delovala podobno spomladanski naravi: neslišno in venomer. *Beli* medtem polnijo nahrbtnike, kovčke ali malhe in raztreseno premišlujejo, kaj sploh lahko še ponesejo s seboj. Jemljejo slovo od mater, žena, otrok, ljubic, mesta. Občutek dokončnega poloma jim ne dá, da bi se mogli resnično razjokati. Zmota, je šepetal Jošt Miri, se poslavlja od doma. Zablodla, ki je ni mogoče popraviti. Ne bodo mogli zadnji trenutek pospraviti Nemcev, kot so mnogi še do zadnjega upali. Ne bodo korakali po tehle cestah kot osvoboditelji. *Dekle, daj mi rož rdečih...* Splazili se bodo iz mesta podobni tihotapcem, hudodelcem, izdajalcem. Nikoli si niso upali priznati, da so samo hlapci, cafutovski verniki. Računali so na veliko politiko, na svetovne mehanizme, na bogoljubno ljudstvo. Zmotili so se v svojem bogu ali pa jih je ta pod pritiskom zaveznikov docela zavrzel. Prisegli so Hitlerju in ubijali v imenu boga in matere božje.

Kdaj pa kdaj je zaslišal oddaljene glasove, kot da bi jih poslušal pod volneno odejo. Pritajen topot korakov, ki so iznenada utihnili. Hitro utišani jok otroka. Hrup avtomobilskega motorja, ki se je užgal. Loputanje vežnih vrat ali tlesk okenskega krila. Krik povelja ali obupa. Nad vsem tem pa zamolklo bobneča streha. Joštu se je zdelo, da so se topovi že utrudili.

Pozlatiti. Nikoli nisem maral pozlat, ne na slikah ne na okvirih. Zlato je razkošje bogatih. Naša pozlata, si pravim, mora biti drugačna. Delavci in kmetje nimamo zlata. Ljudje nimajo vsepovsod niti dovolj kruha, vina in mesa. Marsikakšno dragotino bi bilo treba izluščiti iz zlate prevleke, da bi se pokazalo, ali potem res še sije. Olupiti kot jabolko.

Jošt je obstal pred staro hišo pod Gradom, vsa je zaudarjala po plesni, po razmočeni prestari malti, po trhleni opeki, po betežnih starih ljudeh brez kopalnic. Kljub temu da bo jutri sončen majski dan. Na misel mu je prišla teta Emilija. Med dlanmi si je prižgal cigareto, šuščečo slamnato cigareto, v kakršni ni bilo niti za ščepec pravega tobaka, in znova v mislih preštel, kaj vse še mora opraviti. Da bi se *zgodovina* uresničila tako, kot je noč in dan želel z vsemi tistimi vred, ki jih ni poznal, zato pa čutil kot toplo množico v sebi in okoli sebe.

Železo, baker, bron, si pravim, ne pa zlato. Les, kamen, opeka, beton.

Jošt stoji pred ubogo staro hišo, kadi in vé, da bo nekaj trenutkov nato sprožil vzmet, ki bo vzdignila oborožen oddelek znane in neznane množice. Pomrmral si je sporočilo, se ozrl v jasno nebo in prisluhnil bobnenju, ki se je nad temnimi strehami starega mesta porogljivo valilo na vse strani. Začutil je silovito željo po tem, da bi ob njem sijalo njegovo rdečelaso dekle živo in da bi jo pobožal po mili glavi. *Ti si znašla ogenj, jaz izumim kolo!*

Tomaž nima prav, si pravim, ne da bi se jezil nanj. Tomaž je Tomaž, ves iz enega samega kosa nezaupljivega testa. Kaj naj bi jaz presijaval, celo ko bi bil žaromet, ne bi zmogetel tega. Gmota je prevelika, pretežka, prenedoumljiva. Sama mora sijati. Saj kar naprej tli ali gori ali plamti. S svojim lastnim ognjem mora prežgati vse okoli sebe.

Jošt je ugasil cigareto. Frcnil je ogorek daleč od sebe in previdno poskusil odpreti vežna vrata. Počakaj me tu, ljubica, je zašepetal Miri. Kmalu se vrnem. Vrata so se odprla obotavljaje se, težka in majava. Stopil je v vežo, z roko otipal vlažno steno in začel ob njej varno prodirati v hladno notranjost. Zima se iz hiše očitno še ni bila poslovila. Vedel je, kje so zlizane lesene stopnice, kje razpokana vrata, na katera mora potrkati. Napenjal je ušesa in oči, da bi prestregel morebitno nevarnost, in upal, da se mu ne bo zamotala med noge lačna podgana. Podgan ni nikoli maral.

Potrkal si na vrata, sporočil, kar si imel sporočiti, zdaj je čas, da se pogovoriš s seboj.

Ozrl se je v hišo, iz katere je odhajal, in začutil zraven sebe Mirino senco.

Prizadelo te je, malo si se opekel, a še zmeraj si živ, še zmeraj ti bije srce, še zmeraj ti poganja domišljava mladeniška brada. Znebi se krča v želodcu, znebi se napetosti, ne besediči po nepotrebem. Spomni se na goreči turjaški grad, na Kljunov razvneti obraz, na njegove podžigajoče vpitje. Sam si izbiral, sam odločal, sam nosiš, kar ti je življenje naložilo.

Zazdelo se mu je, da nebo plahuta kot slabo napeto šotorsko platno.

Pohiteti moram, pohiteti!

Stopal je hitro, a ne dovolj. Hitreje, si je ukazal. Nocoj bo šlo vse hitro, z naglico zgodovine, kadar se naveliča zastajanja. To noč bo zdrvelo čez mesto kot nevihta, morebiti kot blagodejen dež ali samo kot sonce, da pozlati potemnele strehe, ki že dolgo ne poznajo krovcev.

Vrata v neko vežo so bila na pol odprta. Skozi režo se je svetila bledikava luč. Ustavil se je, počakal, nato pa previdno pogledal v obokani prostor, star najmanj tristo let.

Na zaboju za smeti je sedel belolas starček in kadil.

Ozrl se je vanj s pogledom, polnim začudenja, vendar ne sovražno.

»Kaj pa počnete tukaj?« ga je polglasno vprašal.

»Čakam,« je nemudoma odvrnil starec.

»Koga pa?«

Starec se je nasmehnil.

»Ne poznam vas, kako naj vam povem?«

»Res je,« je odvrnil zamišljeno Jošt. »Kako neki naj bi kaj priznali neznanu. Povedati vam moram, da sem poštenjak in da tudi jaz čakam. Čakam, da se zdani. Da se osvobodimo. Da niste kitajski cesar?«

»To me še čaka,« je zamrmral starec in se nasmehnil.

»Ampak vrata le zaprite,« se je zdaj nasmehnil Jošt. »Zdajle se še vse mogoče mota po ulicah. Ne govorite komur koli o svobodi, dokler ne stopi tudi v tole vašo vežo.«

Zamahnil je z roko v pozdrav in previdno zaprl za seboj

Hitel je, mislil na starca, kako sedi na smetnjaku in čaka svobodo, in se smehljaj.

Tudi taki so. Nisem še srečal dva človeka, ki bi bila enaka.

Vsi smo enaki, je tiho rekla Mira, kadar pričakujemo kaj lepega.

Visoko nad njim se je obotavlja se odprlo belo okno. Zaslišal je šepetajoč glas, kako je govoril nekemu na drugem oknu: »Ni jih še. Noč, kakor da nima konca.«

Pozabi, odpri se, zakrnjen si kot školjka, kadar ostane brez vode. Nadihaj se zraka, napij se vina, nagovori se besed po želji, streljaj, če bo treba, in ne premišluj o tem, da so vsi ljudje ljudje. Ne nalagaj si več, kot zmoreš, dokler si sam, ne izzivaj hudiča v sebi, kadar se te poloti hudobnost.

Obstal je na temnem križišču, ena izmed hiš ob njem je bila zelo visoka, podobna stolpu, ki sega z vrhom v nebo. Za vogalom je stal tovornjak, okoli njega so se premikale štiri sence. Domobranci, je pomislil in se potuhnil. Na tovornjak mečejo zaboje, vreče, morebiti nahrbtnike. Slišal je, kako kdaj pa kdaj kratko, zasoplo spregovorijo. Nato so poskakali vanj, motor je zahrmel in tovornjak je oddrdral po kockani cesti. Jošt je stopil izza vogla, postal pred hišo. kjer je bil malo prej tovornjak, in se ozrl na hišno številko. Ob vratih je zagledal na tleh vojaško torbico z rdečim križem na poklopcu. Zdelo se mu je smešno. Prvo pomoč so pozabili. Vzdignil je torbico in si jo obesil čez ramo. Ni bila težka, očitno so bile v njej obveze, obliži, jod, lizol, trikotna ruta.

Pohitel je, držeč se hišnih sten, in premišljeval o tem, kaj naj stori, če naleti na sovražnika, ne da bi se mu mogel izogniti. Nocoj jih je strah, si je govoril, nocoj so lahko besni kot ose. Potipal se je po žepu, pištola je bila še zmeraj tam, in si odgovoril: streljati, ne čakati, ne se obotavljati.

Za Ljubljano je bilo vse tiho in pusto. Stopal je pod obokom žalujk in začutil duh po omedleni vodi. Nekajkrat je stopil k betonskem zidu in se ozrl v reko, ali je še tam. Teče. Kot ponavadi. Čisto nič drugega. Mrmra svojo nočno pesem, uklenjena v betonske zidove.

Mira ni pogledala v vodo. Presunilo ga je, ko je pomislil na to, da so jo navsezadnje še utopili.

Ljubica, kmalu bova pri Tomažu. Tomaž nama skuha čaja ali kave ali dá požirek česa okrepčilnega. Tomaž je dobra duša. Dobra, obotavljiva duša, pri kateri si nemiren človek lahko odpočije. Kot da bi legel pod drevo, v katerega krošnji šelesti tisoč vprašanj brez odgovorov.

Veliko odgovorov vem, je rekla Mira. Zdaj že kar veliko.

Povedala mi jih boš jutri. Jutri zjutraj. Ko bo dan.

Bodi prisoten, je zašepetala. Bodi prisoten!

Prisoten? je vprašal. Saj sem prisoten. S teboj sem prisoten.

Bodi prisoten tudi brez mene.

Nikoli se ne bom navadil.

Navadi se!

Ozrl se je v temno izložbo. V njej je zagledal golo krojaško lutko, podobno golemu truplu, postavljenemu pokonci.

Obrnil se je stran, požrl grenkobo in se ozrl v nebo.

Še zmeraj topovi. Tule grmijo, tam doli nekje ubijajo. Nikomur ni prišlo na misel, da bi napadli Grad. Lahko bi ga. Z vseh strani hkrati. Gotovo jih ni veliko tam gori. Utišali bi železne zveri, jim prekrizali načrte, pospešili dogajanje.

Pospešili dogajanje, je z rahlim posmehom ponovila Mira.

Tomaž je imel na mizi termovko, polno vročega čaja.

Jošt si je natočil skodelico in ga na dušek popil.

»Žejen sem bil, ne vem zakaj. Najbrž od nestrpnosti. Premišljeval sem, da smo pozabili na Grad. Lahko bi bili napadli grad in utišali topove.«

»Misliš? Včasih te obsedejo misli, kakršnih ti ne bi pripisal.«

»Kako ne? Z vseh strani bi se lahko splazili tja gor in jih pospravili. Saj jih ni veliko tam. V mestu pa tudi ne. Držijo se na fronti — na Barju, pri Škofljici, na Orljem, pri Svetem Urhu. Kaj vem še kje. Po mestu se zbirajo zadnji funkcionarji in bežijo na Gorenjsko.«

Tomaž je imel na stolu puško, pas, čepico, bel trak z znamenjem OF.

Opasal se je, vtaknil v žepe naboje in končno zamrmral:

»Kako naj bi bili vedeli? Gotovo so zavarovani s strojnicami. Poleg tega imajo topove tudi na Barju.«

»Oni so dobro vedeli, da naši ne bodo streljali na mesto, če ne bo nujno. Brez skrbi streljajo tja dol in s topovskim ognjem branijo položaje.«

»Pek sem,« se je nasmehnil Tomaž. »Kako naj bi jaz kaj poštenega vedel o vsem tem? Malo prej sem se vrnil iz pekarnice. Vse je pripravljeno, da začnemo peči za nas.«

Jošt si je natočil še eno skodelico in pomislil, da bi zaman ponudil čaja dekletu.

»Pojdiva!« Tomaž je vzel puško v roke, se pokril in poiskal ključ.

»Ni še varno takole,« mu je rekel Jošt in ga nepremično opazoval. Od kod to, se je vprašal. Tomaž se vede kot star vojak. Cel obraz ima ta trenutek čisto vojaški. »Pusti tu puško, vzemi samo pištolo.«

»Nimam je, saj v tem je vsa stvar.«

»Vzemi bombo.«

»Samo puško imam in petindvajset nabojev.«

Jošt je skomignil.

»Pa pojdi tak, čeravno nam tega niso priporočili.«

»Šla bova tako, da bova kar najmanj na cesti. Čez vrt, skozi park, čez dvorišča. Saj ni daleč«

Joštu se je zazdelo nenadoma vse skupaj zabavno. Slišal je Tomaža ob sebi, kako zasoplo diha, kako se kdaj pa kdaj ozre z očmi, v katerih je bilo razbrati začudenje nad samim seboj, kako kdaj pa kdaj kaj zašepeta in včasih sredi stavka utihne. Dobro se mu je zdelo, da sta skupaj, da skupaj pogledujeta po praznih cestah, temačnih dvoriščih in vrtovih, potopljenih v temo pod drevjem. Ves čas je nehote mislil na Grad, na topove, na fronto, na kateri so se bojevali nedaleč od mesta. Ko sta splezala čez prastaro železno ograjo in se pognala na tla, je le ta zazvenela kot utrujena stara struna.

Sveto ju je čakal med vrati hiše, kjer je stanoval.

»V veži smo,« je šepnil.

Vsi trije so stopili v vežo, nato jo je Sveto zaklenil z velikim ključem.

V kotu na tleh je gorela debela bela sveča kot za vernih duš dan in priganjajoče plapolala. Sence so se sprehajale po oluščeni stenah in vse skupaj je bilo videti kot sestanek v stari grobnici. Jošt je naštel šest tihih postav. Vsi so stali, samo eden je sedel na stopnici in držal čez kolena puško.

»Kje imaš netopirje?« je vprašal Tomaž.

Sveto ga je začuden pogledal.

»Tisti nadporočnik,« je rekel Sveto, »še zmeraj ni odšel. Kdo vé, ali ne bo še kdo z njim? Moramo ga še enkrat spraviti ob popotnico.«

»In če pridejo ponj z avtom?«

»Brez skrbi. Nimajo dovolj vozil.«

Jošt je za trenutek začutil v sebi iskro hudobnega veselja.

»Čriček, Martin, Prekla, jaz,« je ukazal Sveto. »Dve puški. Počakamo ga, dva pred vhodom, dva v veži Boštjanove hiše. Tam lahko pustimo puški, da ju ne bomo po nepotrebnem nosili s seboj. Ko bi se branila, umik skozi dvorišče. Tomaž, ti z dvema v pekarno. Treba se je zavarovati. Ko sporočimo,

je treba začeti delati. Ko bi kdo nepoklican silil notri, ga odženite. Zaprite se, stražarja pa pošljite po nas. Jasno?»

Jošt je zagledal pred seboj izjokani Marjetin obraz in starega bradatega gospoda z oljnate podobe. Držal je debelo cigaro v rokah, kot da bi hotel poudariti svojo pomembnost ravno s cigaro. Očetje, dedje, praočetje, je pomislil. Kakšna hecna veriga. Kdo vé, od kod v resnici prihajamo?

»Ali ga ne bi kar pihnil?» je vprašal Prekla. »V tisti ulici ne bo nikogar. Čisto brez skrbi bi ga pihnil ali s kopitom po glavi mirno odšli.«

Sveto se je namrščil.

»Nič na svojo roko,« je rekel. »Ko bi bilo to potrebno, bi nam ukazali. Čaka jih hujša zaseda od naše. Prtljago, če je bo kaj, skrijemo pri Martinu. Pazite, če bodo vmes dokumenti ali kaj takega.«

»Kaj je bilo zadnjikrat v kovčkih?» je vprašal Jošt in se začudil, da ga to poprej sploh ni zanimalo.

»Obleka,« je naštel Sveto, »perilo, čevlji, nogavice, jopice, nekaj hrane, osebni dokumenti, nekaj knjig. Denarja ni bilo. Očitno je, da se je pripravil na to, da se preobleče.«

Jošt je nekaj napeto premišljeval.

»Kakšne knjige?» je vprašal.

»Ne vem,« ga je Sveto začudeno pogledal. »Sploh nisem pogledal, kakšne knjige naj bi mož vlačil čez Karavanke.«

Črček se je pritožil, da njegova puška ne deluje brezhibno in da je Martin ni mogel popraviti. Deluje sicer, a ne tako, kot bi bilo treba.

»Nič ji ni,« je nejevoljno rekel Martin. »Malo iztrošena je, nič drugega. Gotovo je bila že na ruski fronti, fant.«

»Gremo,« je ukazal Sveto.

»Opolnoči,« je rekel Jošt, »se najdemo pri Martinu na dvorišču.«

»Preketo nabijajo,« je vzdihnil Sveto in prisluhnil topovom. »Vse Orle nam bodo preorali. Po mojem ne bodo več dolgo. Tisti iz Trsta prihajajo menda kar s tanki.«

»Jaz,« je čisto odsotno zamrmral Prekla, »jaz bi nadporočnika kar pihnil. In vsakogar, ki bo z njim. Ne vem, zakaj ga ne bi. Koliko naših so postrelili neoboroženih, zvezanih, pretepenih. Koliko poklali žensk, starcev, otrok. Jaz bi ga brez pomisleka.«

»Nehaj,« je nestrpno rekel Sveto. »Čas je!«

Požrešen si, si je govoril, nenasiten. Že mati te je svarila pred lakomnostjo. Vse bi rad videl, vse vedel, vse doživel, ne bi pa rad, da bi bilo spoznanje neprijetno, hudobno, sovražno, ubijajoče. Iz vsega, kar si doživel, bi rad naredil legendo. Herbert ima prav, treba se je posvetiti enemu, misliti na eno, zato pa na tisto noč in dan. Ne se ozirati preveč naokrog, opazovati ptice, drevje, oblake, ljudi, ne prisluškovati slehernemu glasu, kakršen ti pride na uho. Vsega zaobjeti ni mogoče, še množica, ko se spremeni v gibanje, tega ne zmore.

V zvoniku nekje je bila ura.

Spet si postal in prisluhnil. Z radovednostjo premaguješ strah. Z besedami negotovost. Zlagaš jih v stavke in misliš, da si s tem dosti opravil. Slikaš velika platna in se sprehajaš po njih, kakor da so res prave pokrajine.

Zakaj nisi odšel s Tomažem? Pomagal bi mu peči kruh. Ali s Svetom, da bi spoznal sina bradatega debeluha s cigaro v rokah?

K Filiju moraš.

A ne naravnost, po ovinkih hodiš, oziraš se okoli sebe in prisluškuješ glasovom noči.

Mira, se je spomnil, kje si, ljubo dekle?

S teboj. Poslušam te, rada bi ti pomagala. Mučiš se, nič ne moreš zoper to.

Dobro mi je s teboj. Zmeraj mi je bilo dobro s teboj. Bojim se, da bo življenje, ki me čaka brez tebe, dolgo.

Ne misli na to. Še malo pa bo dan. Sonce se bo zabliskalo, nenadoma bo vse drugače.

Sonce, ogenj, zvezde, trinitrotoluol, uničujoča moč ognja v nas in zunaj nas. Imaš še bakreno rdečkaste lase, Mira?

Še zmeraj. Počesala sem se zate. Ogledala sem se v vodi in se počesala. Kot vila pod vrbo.

Umolknil je presunjen in se razgledoval po prazni cesti. Koliko praznih cest, koliko zaprtih vrat in oken, koliko utesnjenega življenja! Sovražniki življenja so si izmislili zatemnitve, policijske ure, obsedna stanja.

Obsedeni smo od obsednega stanja. Zvezani, zunaj in znotraj. Krčimo se v sebi, premagujemo strah, a mislimo ves čas na smrt in padamo iz skrajnosti v skrajnost. Vroče in hladno, je govorila mati o ljubezni.

Za trenutek je obstal in prisluhnil. Med dvema stebričkoma železne ograje zaraščenega vrta je zagledal svetel dekliški obrazek. Z občutkom olajšanja se je obrnil k njemu, dekletce se je zdrznilo in ostalo, kakor je bilo.

»Kaj pa delaš tukaj? Te ni strah?«

»Mamico čakam,« je šepnilo dekletce in se skušalo prepričljivo nasmehniti.

»Ne boj se me,« ji je hitro rekel. »Kam pa je šla mamica?«

»Ne vem.«

»Kako da jo potem čakaš?«

»Čakam, da pride.«

»Je šla kam daleč?«

»Daleč.«

»Lahko bi jo počakala doma. Lahko bi mirno spala in jo počakala.«

»Obljubila mi je, da se vrne. Moram jo počakati.«

»Zebe te, vidim, blede si.«

»Jopico imam. Mamino jopico.«

»Kaj pa je tvoja mama?«

»Moja mama je učiteljica.«

»Kdaj pa je odšla?«

»Že dolgo jo čakam.«

»In te ni strah tukajle v temi?«

»Je, strah me je. A moram jo počakati.«

Ozrl se je okoli sebe in ni vedel, kaj naj bi rekel ali storil.

»Veš kaj,« se je odločil, »domov pojdeš, jaz pa poiščem mamo in ti jo pripeljem. Se strinjaš? Mi verjameš? Samo povedati mi moraš, kako je mami ime.«

»Marija,« je šepnilo dekletce.

»In kako je ime tebi?

»Meni je ime Mojca. In moji punčki Marička.«

Obrnila se je in počasi odšla. Videl je, da drži v naročju punčko iz cunj. Gledal je za njo, se stegnil čez ograjo, v temi je bilo res videti hišo. Otrok, si je rekel, kakšen otrok!

Zlagal si se, je zašlišal Miro. Ne boš je našel, tudi ko bi jo hotel. Ne vrne se, ker je ni več. Ni odšla zvečer, ampak pred dnevi. Zvezana z žico leži v plitvem grobu »v smrekah«.

Vzdignil je roke in se prijel za glavo.

Kako kruto, je vzdiknil čez čas.

Resnica ni nikoli kruta, je grenko odgovorila. Kruti smo lahko ljudje.

Začel je hitro hoditi, kakor da bi se rad po vsej sili znebil otroške podobe. Kakor da bi nameraval napasti kruto resnico, o kateri je tako grenko govorila Mira.

Lahko je tebi, je očitajoče vzdiknil, ko govoriš z one strani... Ko bi bil moral reči *reke*, si je v hipu premislil in se zbal, da bi od žalosti zajokal.

Fili se je smejal. Strpljeni obraz je bil videti v temi napet in čisto bel. Neverjetno, kako dolg vrat ima, je pomislil Jošt. Nikoli nisem tega opazil.

»Kje imaš fante?« ga je vprašal Sveto, ki je prišel takoj za Joštom.

Fili je stal pod obokanim stopniščem, ki je vodilo na veliko temno dvorišče in vrt. Pokazal je s palcem čez ramo:

»Tamle zadaj taborijo. Puške so tu.«

Sveto se je popraskal po bradi in skorajda nejevoljno rekel:

»Nič ne bo. Umikajo se. Topovi se že obotavljajo. Vse kaže, da so le ugotovili, da ne smejo ostati v žepu.«

»Samo na žepke mislijo,« se je nasmehnil Fili. Gubice okoli ust so mu trznile. Veliki žep jih čaka, naj storijo, kar hočejo. Vidiš. *Narodni odbor* se je zares pripravljal, da uprizori dvorni prevrat, odstavi Rupnika, sprejme kapitulacijo von Löhrove armade in se potem z njo vred pridruži zaveznikom kot del kraljevske jugoslovanske vojske. Ne boš, bratec, Rupnik je ostal zvest Nemcem. Nemci so ostali zvesti sebi, Trst pa je bil medtem že naš.«

Joštu se je zazdelo, da sliši od nekod petje. Mehak ženski glas poje uspavanko ali nežno ljubezensko romanco. Stresel je z glavo in za trenutek sta se mu zazdela Fili in Sveto kot dve prikazni iz neresničnega sveta.

»Midva z Joštom,« je rekel Sveto, »greva pogledat po Tržaški, se strinjaš? Eden od naju pride hitro nazaj, medtem pa se vrne tudi vaš z Dolenjske ceste.«

»Iz Dolenjske že prodirajo proti mestu, je rekel Fili. »Ko bi moral od tod, pustim enega svojih za zvezo. Slovenski poročevalec zjutraj izide, slavnostna številka.«

»Kako veš?«

Fili je skrivnostno skomignil z rameni.

»Srečal sem pravega človeka, starega tiskarskega mačka. Samo pogledal sem ga in sem vedel, kam in zakaj hiti.«

Medtem je prišel Čriček, pocukal Sveta za rokav in zašepetal:

»Prekla in Martin imata tistega ovsenega novinarja. Dočakala sta ga malo po svoje. Nameraval je vpiti. Prekla ga je usekal po glavi. Nič hudega, vendar za zdaj še spi. Pisalni stroj je nesel s seboj, pomisli. In šop razglasov, ki jih niso utegnili razpečati.« Pogledal je Jošta in dodal: »Anžurja imamo že tri dni zaprtega v kleti.«

Jošt je začutil, kako se je Mira pritislila k njemu. Zajel je sapo, znova stresel z glavo in se šele zdaj docela zdramil. Utrujen sem, je pomislil. Popil bi skodelico kave. Jožef Flavij, se je spomnil za trenutek, hotel nekaj reči, a je to mimogrede pozabil.

»Natakar, skodelico kave,« je vzkliknil Fili in se zasmejal. »Vidim, Jošt, da komaj še gledaš. Kmalu bo dan, nikar ga ne zaspi.«

»Ne bom,« je odgovoril Jošt. »Nič ne skrbi, samo nekam motno glavo imam. Ko umolknejo topovi, se mi bo zdelo, da vse skupaj ni bilo res.«

»In kje sta ga pričakala tako pozno?« je medtem vprašal Sveto Črička. Čriček je zamahnil z roko.

»Zdi se, da so pozabili nanj... z zbornega mesta so bili namreč že zdavnaj odšli. Temu se reče pustiti pajdaša na cedilu. Ko je obupal, se je odpravil na pot sam. Lahko si misliš, kako mu je bilo pri srcu.«

»Pojdiva, Jošt,« je ponovil Sveto. »Če jih na Tržaški še ne bo, odideva kar malo naprej. Do Dolgega mostu ali kaj takega.«

Jošt je stopil za njim. Potipal se je po žepu, ali je pištola še tam, in se oprijel Sveta za komolec. Kako sem mogel pozabiti na Anžurja, je medlo pomislil. Sveto se je obrnil in ga nekaj trenutkov pazljivo opazoval.

»Bojim se,« je zašepetal, »da boš moral zjutraj v posteljo, Jošt. Da nimaš vročine?«

»Ah, kaj,« je odvrnil Jošt in skušal dati svojim besedam veder zven, »utrujen sem, nič drugega. Ne misliš menda, da bi na dan osvoboditve požiral aspirine in lipov čaj?«

S Svetom sta izpod podbojev odprte veže strmela po temačni cesti. »Naši so,« je zamrmral Sveto. »Vidiš tamle. Patrulja ali kaj.« Ko so utihnili topovi, se je zdelo, da se je mesto popolnoma potuhnilo v temo in tišino.

»Naši,« je ponovil Jošt in stisnil Miri roko.

Potegnila sta iz žepov čepici in se pokrila. Sveto je imel s seboj celo vojaški pas. Prepasal se je kar čez suknjič, obesil nanj torbico in vtaknil vanjo pištolo.

Pod ostreškom nizke hiše je bilo videti gručo oboroženih ljudi. Temne sence, po katerih se je dalo razločiti, da so ljudje oboroženi.

Tiho sta se napotila dalje.

Od nekod je bilo slišati šumot korakov. Kakor da bi iz teme prihajala pritajena množica.

»Naši,« je ponovil Sveto.

Prvi iz gruče je hitro stopil naprej in zaklical:

»Stoj, kdo je?«

»Naši,« je zavpil Sveto.

Neznanec ju je opazoval iz mraka, držeč v rokah brzostrelko.

Sveto je kar stopal naprej. »Narodna zaščita,« je rekel. »Osvobodilna fronta.« Pokazal je trak na rokavu z odtisnjenima rdečima črkama OF.

Ko sta prišla bliže, sta videla, da stojijo na vogalu hiše še trije in da četrti sedi in si sezuva čevlje. Tisti, ki jima je stopil naproti, ju je še zmeraj opazoval z nezaupljivim pogledom.

»Zdravo, tovariši,« je rekel Sveto. »Končno ste prišli.«

»Devetindvajseta hercegovska,« je po srbsko odgovoril človek z brzostrelko. »Ste oboroženi?«

»Da, s pištolami« je odgovoril Sveto, »a imamo tudi puške.«

Jošt je strmel v neznanca. Bil je visok, suh, z obrazom s poudarjenimi ličnicami.

»Kje je pošta?« je vprašal Prvi.

»Pokažem vam,« je odgovoril Sveto. »Najbrž vas zanimajo tudi druge pomembne točke? Postaja, bolnišnica, vojašnica, policija?«

»Postaja,« je odvrnil in se za spoznanje nasmehnil.

Napol se je zasukal in takrat je oni na vogalu že vstal in zaklel. »Preklete noge,« je rekel, »že dolgo jih nisem videl. Moral sem pogledati, ali sploh imam še podplate na nogah.«

Popravil si je suknjič, pas, brzostrelko in vprašal:

»Kdo pa sta tadva?«

»Naša,« je odvrnil Sveto. »Brez skrbi bodite!«

Človek, ki so ga tako zanimali njegovi lastni podplati, se je zasmejal:

»Bemti,« je zaklel, »nič drugega ne kaže, kakor da mesto zavzamemo. Gremo do Pošte. Ti, Jovo, se vrni in povej, da je za zdaj videti vse prazno in prosto.«

»Beli so šli,« je rekel Sveto. »Nemci že malo poprej. Naši so povsod po mestu. Z druge strani prihajajo slovenske brigade.«

»Nič ne bo z mestom,« se je oglasil tretji izmed njih, čokat človek z ošiljenimi kmečkimi brki. »Nič počitka. Nič veselice. Nič plehmuzike. Mislim, da nas bodo ena-dva-tri poslali naprej.«

»Pojdimo,« je rekel Preobuti. Jošt je opazil, da stopa, kakor da bi hodil po jajcih.

Nekje se je treskoma odloputnilo okno, ženski glas je zavpil *naši, naši!* in pred začudene Hercegovce so priletele škatlice cigaret. Prvi se je ozrl v okno, zavpil *hvala, lepotica!* Tretji se je sklonil in cigarete pobral.

Na mnogih oknih, še zmeraj temačnih, so že visele zastave z zvezdo. Vse najbrž niso Magdalenine, je pomislil Jošt, toliko jih le ni sešila. Sveto je razlagal Preobutemu načrt mesta — poti na sever, na vzhod, na jug.

Razsvetljenih oken je bilo čedalje več, čedalje več zastav. Na oknih so se gnetli ljudje in opazovali patruljo, ki se je zanimala za cesto pred seboj.

Kmalu se bo zdanilo, je pomislil Jošt. Biti moram *prisoten*, si je govoril. Noč gre h koncu. Pred dnevom se ljudje ne bodo usuli iz hiš. Ozrl se je in v mraku za seboj se mu je zazdelo, da vidi dolgo vrsto, kako koraka ob desni strani ceste, tik ob hišah.

»Kje je bolnišnica?« je vprašal Prvi. »Pokažem vam,« je odvrnil Sveto. »Če imate ranjence, je vse pripravljeno.«

Stopali so počasi naprej in hitro je bilo borcem očitno, da sovražnikov ni več. Prvi si je potisnil titovko visoko na glavo in veselo vzkliknil:

»Vidite, fantje, da so pobrali šila in kopita. Lepa reč, ko bi se bili morali tolči za mesto!«

Sveto se je obrnil k Joštu:

»Popelji jih do pošte, jaz skočim nazaj k Filiju. Gotovo že vé, kako je na Dolenjski cesti. Ob šestih je zbor na dvorišču realke. Ali si nameraval ti nazaj?«

»Kar pojdi,« je odvrnil Jošt.

Sveto je Preobutemu pojasnil, za kaj gre, in odšel.

Jošt je rekel:

»Odkar je okoli dveh prenehalo topovsko streljanje, vas čakamo. Veliko skrbi smo imeli vso noč. *Beli* bežijo na Koroško. Proti Jesenicam, Tržiču, Ljubelju.«

Preobuti se je nasmejali.

»Pridemo jim za rit, nič se bati. Vsepovsod so že naši. Ne bodo se zlahka izmuznili.«

Jošt mu je ponudil cigareto, oba sta prižgala, nato je ponudil še onima dvema.

»Ali veš, tovariš, kje je Hercegovina?« je vprašal Tretji.

»Vem,« je odgovoril Jošt. »Kako bi ne vedel.«

»In kaj si pravzaprav ti?«

»Železničar,« je odgovoril Jošt.

»Lahko bi se kar z vlakom peljali proti Jesenicam,« je vzdihnil Preobuti in se ozrl pod noge.

»Morebiti,« je odvrnil Jošt. »Če ni kak predor zasut. Uničevali smo proge, mostove, predore.«

»Videli smo,« je odgovoril Prvi. »Vse od Trsta sèm.«

Zdaj šele je Jošt dobro videl Preobutega in njegove podčastniške našitke. Imel je izpit, utrujen obraz, vnete oči. Najbrž je dosti mlajši, kot je videti, je pomislil. Velike roke so čvrsto držale brzostrelko.

»Nismo preveč paradni,« je pojasnil Preobuti, ko je opazil njegov raziskujoči pogled. »Noč in dan na maršu. Še malo in *smrt fašizmu!*«

Svoboda, je šepnil Jošt Miri, ko je pustil Hercegovce pri pošti. Zastave, odprta okna, konec zatemnitve.

Stisnil se je k njej in pomislil, da bi bilo dobro poiskati Severino.

Napotil se je nazaj, od koder je bil prišel. Zdaj so Hercegovci že korakali po sredi ceste, niso se več stiskali k hišam. Od daleč prihajajo, je pomislil, ko jih je opazoval, kako stopajo bolj počasi kot hitro, bolj utrujeno kot spočito. In jaz kakor da jih opazujem iz silne daljave.

Pri prijateljici, kjer se je skrivala Severina, so ravnokar izobesili zastavo. Spustili so jo kar z balkona. Med sencami, natlačenimi med balkonskimi vrati, je Jošt od spodaj opazoval svetle Severinine lase.

»Severina,« je zaklical. »Konec ilegale! Svoboda! Mislim, da bi morala v bolnišnico!«

»Jošt, Jošt,« je odgovorila Severina. Po glasu je vedel, da ima solzne oči. »Tako pridem. Sem že pripravljena.«

Tvoja prijateljica Severina, je Jošt rekel Miri. Dočakala je. Kot vidiš, kopriva ne pozebe. Šalim se. Imela si prav, najbrž sploh ni tako hudobna, kot je videti.

Severina je zasopla pritekla izza hiše.

V rokah je držala šopek rož.

»Pojdiva, hitro, hitro,« je priganjala. »Gotovo pripeljejo ranjence. Si slišal, kako so ponoči udelavali topovi?«

»Slišal,« je zamrmral Jošt, Severina pa je obstala, ko je zagledala Hercegovce v koloni, za trenutek otrpnila, nato pa na vso moč zagnala rože mednje. Eden izmed borcev je ujel nagelj in na ves glas zavriskal. Za njimi je nadušljivo hropel tovornjak z veliko zastavo nad vozniško hišico.

Jošt je pospremil Severino do bolnišnice. Ves čas se ga je držala za roko in ga ovirala, da ni mogel lagodno hoditi. Moje dekle odrivaš, je neumno pomislil, a ji tega ni maral reči. Naročil ji je, naj zdaj, ko bo svoboda, ne pozabi nanj, ji pripovedoval o belem konju, česar ni razumela, zato pa ga je kdaj pa kdaj postrani presenečeno pogledala. Spomnil se je in dodal, naj zagotovo pozdravi doktorja Pavla, če ga bo kaj videla. Seveda ga bo, je dejala, če je še živ. Stari je sicer po njegovem mnenju pravi zdravniški dlokopec, a vsaj enkrat ga je le pošteno pretreslo. Papači je hud človek, je rekla Severina, kakor da ga brani, a poštenjak. Rad je jedek, ukazovalen, siten, a nikakor ne hudoben. Jošt se je pri tem medlo spomnil na prvo srečanje z njim in zamišljen umolknil. »Ah,« je vzdihnila Severina, »da sva le dočakala, četudi sama!« Nasmehnila se mu je in mu stisnila roko, preden se je obrnil.

Pri vratarnici sta se pogovarjali dve bolničarki v belem. Kot dva angela. Ko se je čez čas ozrl, je videl, da Severina še zmeraj stoji pred vhodom in strmi za njim. Pomahal ji je z roko in stopil hitreje.

Slišal je okna, kako so se škripaje odpirala, slišal šepetajoče glasove, kako so ugibali o tem, kaj se dogaja. Ozrl se je kvišku in zavpil: Naši so tu, naši!«

Zavil je čez most in po Poljanski cesti. Ko je prihitel mimo stolnice, se je za trenutek ustavil. Temna gora cerkve in škofije se mu je zdela grozljiva. Kupola se je napihnila kot balon. Škofija brez škofa. Kdo vé, kaj vse je zavito v to črnino? Grad, trdnjava, večni Rim. Od nekod se je vzela šibka, sključena postava moškega z dolgo palico v rokah. Cerkovnik s kaj-fežem. Kdo vé, ali je sveče prižigal ali ugašal?

Vse je bilo čisto tiho. Zaslišal je samo, kako je v stolpu zlovoljno škripala ura, in odhitel naprej.

Fili je s svojimi še zmeraj taboril na dvorišču. Sedel je na obrnjeni samokolnici, kadil in molče opazoval gručo deklet. Od nekod so prinašale cvetje, transparente, ŽIVELA OSVOBODILNA FRONTA, ŽIVELA SVOBODA, ŽIVELA NAŠA VOJSKA, DELU ČAST IN OBLAST, košare s kruhom, čajem, vinom.

»Jošt,« je rekel Fili, »vidiš, končno se pripravlja veselica.«

Vitko deklet z naočniki je prineslo velik transparent, na katerem je z velikimi nerodnimi rdečimi črkami pisalo ŽIVELA KOMUNISTIČNA PARTIJA! POZDRAV SEDMEMU KORPUSU NOV!

Jošt je sedel k Filiju.

»Kaj novega?«

»Nič. Rekli so nam, naj do nadaljnjega počakamo tu. Sveto je odšel k Tomažu. Skrb za kruh.«

»Komisija za preskrbo,« je zamrmral Jošt. »Kdo neki zdaj misli na kruh?«

»Treba je misliti tudi na kruh. Na vodo. Na čaj. Na kavo. Jutri bomo šele ugotovili, česa vse nam manjka. Ko bo treba nasititi in obleči tisoče ljudi.«

»Ne morem si misliti, da bi na dan osvoboditve iskal po mestu čevlje ali vezalke.«

Komaj je to rekel, se je spomnil, da je imel Preobuti ostanke čevljev zvezane kar z žico. S telefonsko žico.

»Prav imaš, Fili,« je skesano priznal. »Človek mora biti prisoten. Treba je misliti na kruh, na čevlje, na vezalke.« Na Anžurja, je v mislih dodal in začutil, da mu je ta trenutek misel nanj popolnoma odveč.

Prišla sta Tomaž in Sveto. Tomaž je tiščal roke v žepih in se oziral po dvorišču, na katerem se je nenehoma nekaj godilo.

»Mojca, Darinka, Štefka, Dragica,« je klical Sveto. »Kje je Ida? Kje je Ančka?«

»Kruh bo pripravljen,« je nato rekel Filiju. »Naši bodo delali noč in dan. Dokler ne bo zmanjkalo moke.«

»Bravo, Tomaž,« ga je pohvalil Fili. »Upam, da si se naspal za prihodnjih nekaj dni in noči.«

»Navajen čuti,« je odvrnil Tomaž in veselo pogledal Jošta.

»Ampak zastav, Jošt, vse več in več! Ne bo ga okna brez zastave. Kjer je ne bo, jo izobesimo mi.«

Saj ne vem več, kako sem si vse to predstavljal, Jošt pripoveduje Miri. Tako mirno je vse skupaj. Pridejo, pogledajo okoli sebe, ali je še kje kaj sovražnikov, in korakajo v mesto. Vojska je vojska. Nima veliko časa za premišljevanje. Pridejo in osvobodijo mesto. Zasedi mesto pa pomeni zasedi pošto, železnico, bolnišnico in oditi naprej. Vse drugo pride samo od sebe. Naših na Dolenjski cesti ni bilo treba poučevati, kje je kaj.

Da nisi razočaran?

Ne, praznik šele pride. Potem, ko bo dan, ko bo sonce, ko bo na vsakemu oknu zastava. Potem ko prijezdijo ali prikorakajo Muc, Malik, oče, Kljun, Vrtačnik.

Žal mi je, dahne Mira, da zavoljo mene nisi dovolj vesel.

Nasmehne se. Dovolj vesel!

Malo sem pobit, reče čez čas. Ni da ne bi bil vesel. Utrujen sem. Za spoznanje odsoten. Morebiti imam celo premajhno srce, da bi vse to spravil vanj.

Ko se zdani, reče Mira, te zapustim. Vrzi se v vrvež. Pozabi. Česa takega ne boš doživel več. Še malo pa bo dan. Sončno bo in nebo bo po dolgem popolnoma oprano.

Veselim se srečanja z Mucem. Tega se najbolj veselim. Smejal se bo kot pečen maček, grizljal rožice in nekatere stvari bodo, kot so bile nekoč.

Nič ne bo kot nekoč, zasliši Miro. Ne more biti. Veseli se za zdaj, ne za nekoč. Zdaj se je treba prepustiti veselju.

Noče se zdaniti, kot da bi se noč obotavljala oditi. Pogledal je na uro in vzdihnil. Mesto je bilo še zmeraj tiho. Strehe so ponižne čumele nad hišami, četudi so bila mnoga okna že osvetljena in so na njih visele zastave. Na križišču je stal človek s klobukom na glavi.

»Hej, gospod,« je zaklical, »mi lahko poveste, kaj se dogaja?«

»Lahko,« je odvrnil Jošt. »Naši zasedajo mesto.«

»Naši, kdo so to naši? Danes ima vsakdo svoje *naše*?«

»Partizanska vojska.«

»A tako? Bal sem se, da so vlasovci ali četniki ali ljotičevci ali kaj takega. Nekaj sem jih videl, zdeli so se mi strašno izdelani.«

Jošt mu je od blizu pogledal v obraz. Bil je skrbno obrit, počesan, ovratnico je imel skrbno zavezano in suknjič iz predvojnega blaga.

»Mislite, da pridejo v paradnih uniformah?«

»Ah, ne,« je odgovoril gospod. »Pričakoval sem, da bo vse skupaj bolj divje. Vsaj malo streljanja po ulicah, malo ognja, malo mrličev. Da bi človek imel vsaj kaj videti. Nikoli še namreč nisem doživel česa takega. Mislil sem, da bo to prava revolucija. Saj najbrž veste, kako so popisane v razburljivih knjigah.«

Očitno je bilo, da je gospodu do pogovora.

Iz žepa je potegnil cigaretnico, ponudil cigareto Joštu, a jo je ta odklonil, in si jo prižgal.

»Boljše bo,« je končno rekel Jošt, »da se umaknete v hišo ali domov. Kljub vsemu do jutra ni potrebno, da bi postavali po cestah.«

Mož se je nasmehnil.

»Ne bojim se. Čemu neki naj bi se bal?«

»Lahko bi vas kdo imel za ogleduha ali za sovražnika. Zelo *nobel* ste videti. Nimate traka Osvobodilne fronte.«

Mož je stegnil roko in hotel potipati njegov trak na rokavu. Jošt se je umaknil.

»Pojdite,« je rekel.

»In če ne grem?« se je smehljajl mož.

»Vas prisilim. Rajši bi, ko bi mi ne bilo treba.«

»A tako?« je užaljeno vprašal.

»Tako, nemudoma se pospravite!«

Mož se je ozrl okoli sebe, otepel pepel s cigarete in se brez besede napotil proti bližnji hiši.

Živci, Jošt, živci. Imelo me je, da bi ga usekal v obriti obraz. Spet je začutil v sebi hudobno veselje. Mira, zdaj bodo tudi vsi takile prilezli iz svojih mišjih lukenj. Mahali bodo z zastavami in pripovedovali vse mogoče. Vihteli bi svoje zastave, tudi ko bi vkorakal v mesto kdo drug. Stavim, da je strokovnjak, potreben narodnemu gospodarstvu. Vsa ta štiri leta je samo čakal, da bi nam bil končno na razpolago. Najbolj špasno je, da je bil kljub vsemu tudi on v resnični nevarnosti, da se mu kaj hudega pripeti.

Simpatizer, je zaslišal Miro.

Zasmejal se je. Tega *simpatizerja* bi moral srečati Prekla.

Dobrota, ki se rojeva v meni, je dvomljive narave. Bojim se je nič manj kot hudobnosti, do kakršne te pripravi takale purgarska uš. Kako je že rekel kraljevski karabinjer: *Hudobni postanemo, kadar se moramo braniti*.

Čez cesto je prihitela skupina civilistov s puškami na ramah, s trakovi na rokavih, s čepicami na glavah. Pogledali so Jošta, ni jih poznal, in odšli, ne da bi bili kaj vprašali.

Jošt si je z dlanema podprl lica. Spomnil se je na notranje razburjenje, kakršno ga je prevzemalo zvečer, ko se je še plazil po mestu in srečeval domobrince. Umiril sem se, je pomislil, nevarno umiril. Zdi se mi, da bi brez pomisleka koga ubil, ko bi me le malo izzival. Paziti se moram. Stiskal je prste v pest in začutil, da ga za spoznanje mrazi. Megla se kot kača plazila v mesto, komajda opazna, a hladna.

Ti je hladno?

Hladno, je zaslišal. Zelo hladno.

Spomnil se je, da so jo vrgli v Savo. V grlu se mu je hipoma napravil voz, trenutek nato je izbruhnil v krčevit jok. Hitro je stopil do hiše, se naslonil nanjo in si pritisnil levo dlan na usta.

Ne nori, si je govoril, zdaj ni čas za to!

Na drugi strani ceste je zagledal žensko zamotano v pled. Helena Pajek, si je začuden rekel. K maši gre kot vsak dan.

Ko se je malo pomiril, si je obrisal oči z robčkom in se začel ozirati naokrog. Nad temnimi strehami se je plazil prvi svit. Končno, je zamrmral. Končno.

Nikoli nisem mislil, da bo vse tako preprosto. Najbrž je prav, da je tako. Zmaga ni parada, zmaga je samo konec boja. Pozabiti bi moral na Anžurja, čeravno ves čas mislim nanj. Treba se je prepustiti veselju. Prav imaš, ljubica. Moral bi pripeketai moj beli konj, o katerem sem nekoč sanjal. Zajezdila bi ga in bi se veselo pognala po ljubljanskih cestah.

Ampak to so samo slikarske sanje, se nasmehne Mira. Kaj drugega!

Obseden sem od znamenj prispodob, skritih pomenov, notranje vsebine tudi tam, kjer jih ni in ne more biti. O tem se Svetu niti ne sanja. Zanj je vse tako, kakršno pač on dojema. Konj je za to na svetu, da ga jezdiš ali vprežeš v voz ali kočijo ali topovsko lafeto. Puška je za to, da z njo streljaš na sovražnika. Knjige, da jih prebereš in čimprej pozabiš.

Ne bodi hudoben!

Samo v Italiji, nadaljuje Jošt, se mi je dogajalo, da sem v kruhu videl le hrano in nič več. V vodi le pijačo ali osvežilo. Ampak tam smo bili številke. Moja mama je še zdaj nekje samo številka, če je sploh še kje. Mogoče so ji jo celo vžgali ali vtetovirali v roko.

Moja mama, reče Mira, je nekje daleč. Ne vem zanjo, ona ne vé zame.

Moja mama je pogumna ženska. Pogumna in rahločutna ženska. V mladih letih je nosila dolgo krilo in vijoličast sončnik. Takrat so bili v modi bela koža, rdeča lica, drobcene noge. Veliko trakov in gub. Oče je zadel terno, ko se je zagledal vanjo. Kaj drugega sploh najbrž ni bilo mogoče, ko jo je že srečal.

Nisem poznala ne svoje ne tvoje matere, reče Mira.

Danes bi rad srečal vsaj očeta. Mislim, da ne bo tak kot nekoč. Hrupen bo, korakal bo kot pav, vpil bo in pel, govoril bo o železničarjih, kakor da so samo železničarji osvobodili deželo.

Čuden železničar si!

Saj sploh nisem. Nosim samo železničarsko obleko. Železničarsko srce ima Kljun. Morala bi bila spoznati Kljuna.

Nikoli mi nisi kaj več pripovedoval o Kljunu.

Ko pa so mi prepovedali, ljubica.

Lahko bi si bil kaj izmislil.

Lahko sem molčal, lagati nisem mogel . . . veliko.

Potuhnjenec!

Jošt se nasmehne.

Marička in Domen se gotovo že pripravljata na selitev. Zmeraj sta sanjala o hišici z vrtom. Ko bi bil Domen nocoj pri njej, bi se gotovo dogovorila za otroka. Marička si želi debelega kodrastega dečka. Ni mi vedela razložiti, zakaj naj bi bil debel in kodrast. Menda so ji bili vseh slike debelušnih kodrastih angelčkov v vaški cerkvi.

Ni angelov ni belih konj. Samo mi smo, ki o tem mislimo ali sanjamo.

Muc gotovo prijezdi na belem konju. Boš videla. On je pravi človek za pravega belega konja. Kar vidim ga na težkem, belem kmečkem konju. Dišal bo po konju in konj se bo za spoznanje plašil, ko bo zapeketal po mestnih ulicah.

Veliko sva prehodila nocoj.

Vso noč sva se sprehajala. Zdaj bo vsak čas jutro. Slavolok zmage. Zora se ti nabira v laseh. Danes ali jutri pride že naša vlada. Gotovo pride tudi Mucova Marjetica. Potem Malik, Polde, Matjaž, Ljubo. Kaj vem, kje je Ljubo? Morebiti Lenčka, Mamin sinček, Žid Julij, če je še živ. Vrtačnik bo gotovo kapetan ali polkovnik. Kje neki se klati Vinko? Nekoč nas je zapustil in odšel po svetu.

Prešeren je že zasut z rožami.

Za vse je poskrbljeno, zamrmra Jošt in se domisli, da to najbrž ne bo držalo.

Ozre se na Grad, zdi se mu kot poveznjen na hrib, po katerem so nekoč Italijani posekali drevje. Nad Gradom se zabliška velika ploskev modrega neba, ob robovih že rumenkastega in rdečega.

Lahko bi se šla loviti. Nikoli se nisva lovila po gozdu ali po travniku ali po nabrežjih Ljubljane.

Res je. Marsičesa nisva mogla, kar sodi k mladosti. In k ljubezni. Imela sva se rada, kljub temu da se nisva mogla loviti.

Jošt se spomni, kako sta se nekoč lovila po Barju z Milko. Kje neki je Milka? Kako neki je z njo? Bodi brez skrbi, si odgovori. Bodo že poskrbeli zanjo, tako kot so nekoč. Zagotovljena bodočnost. Dom, red, družina, ljubezen.

Nekatere stvari, reče Mira čez čas, se nam zdijo lepega dne nestvarne, kakor da so samo naslikane na platno preteklosti.

Vtisnile so se v nas in nas nikoli več ne zapustijo Od tod moč pravega slikarstva.

Lahko bi spet napisal pesem, reče Mira.

Bojim se, da bi bila žalostinka namesto koračnice. Rad bi napisal koračnico, a je ne bom zmogel. Nič ne skrbi, napisali jih bodo drugi. Pesniki. Tudi drugi so sanjarili o belih konjih svobode.

Ne bodi žalosten. Žalost človeka pobije. Morebiti celo poniža. Kdo vé, ali ni v njej zmeraj kak drobec sebičnosti. Kaj, ko bi bil vesel zaradi drugih, če že ne moreš zaradi sebe?

Saj bom, takoj ko srečam Muca.

Tolažiš me, očitajoče vzklikne. Samo tolažiš me! Ni me treba tolažiti!

Saj te ne tolažim, poskušam samo, da bi te spametovala.

Sam sebe dovolj ne poznam. Ali ni čudno?

Jaz te poznam. Čez nekaj ur boš jokal in vriskal. Kaj naj bi drugega? Saj ne boš sam. Mnogo je srečnih, mnogo ranjenih, mnogo žalostnih. Še mesece in mesece se bodo ljudje iskali med seboj. Z vseh strani bodo prihajali. Zanje bo deveti maj dan, ko se bodo vrnili.

Zdaj moram na zborna mesto, reče Jošt in se ozre po obzorju nad hišami. Čas bo. Dosti dela nas še čaka.

Na dvorišču realke je bilo živo. Ljudje, v glavnem mladi, so se zbirali v skupinah in gručah, se sklicevali, dogovarjali in se oboroževali, če pač niso prišli že oboroženi. Iz kleti je skupina fantov in deklet nosila še včerajšnje domobranske puške.

Na zaboj se je vzel komandant bataljona, možak v lovski obleki, čokat, plešast, naglas je izdajal Primorca. Jošt ni dobro slišal, kaj pripoveduje. Zdelo se mu je, da jim govori o tem, da se morajo zdaj, ko so prvič vsi skupaj, vesti *vojaško*. Vsaka skupina da ima svoje dolžnosti. Nič samovolje, nič nereda. Zastraziti je treba to in ono, poskrbeti za to in ono, kar jim bodo po načrtu povedali njihovi komandirji. Opolnoči je feldmaršal Keitel podpisal uradno nemško kapitulacijo. Brezpogojno in popolno.

Jošt se je oziral v zidove stavbe, v katero je zahajal osem let. S hodnikov znotraj je bilo slišati zamolkel trušč. Fantje so pregledovali prostore in prinašali na dvorišče orožje, zaboje s hrano, v glavnem je bilo mleko v prahu, in metali skozi okna slike — kar naenkrat so bile na kupu kraljevske, dučejevske, firerjevske, rupnikovske.

Kmalu nato so se postrojili po skupinah. Komandirji so jim na ves glas razlagali dolžnosti. Fant in dekle sta se držala za roke in oči so se jima bleščale. Tomaž je še z dvema fantoma pripeljal voziček, naložen s hlebčki črnega kruha. Mahal je z rokama in dopovedoval komu, da kruh ni zanje, ampak za tiste, ki pridejo z marša.

Jošt se je živo spomnil na Turjak. Kje je že to, je pomislil, kje!

Sveto je svojo mnogoglavo trojko združil z dvema drugima, tako da jih je bilo dvanajst, prevzel vodstvo in razporedil fante po načrtu.

»Rad bi skočil poiskati očeta,« mu je rekel Jošt. »Kolikor vem, je živ in zdrav. Če se mu ni kaj pripetilo zadnjih nekaj dni.«

»Pojdi,« je rekel Sveto. »Opoldne se vrni, če je le mogoče. Zdajle gremo nad nekatera gnezda, nato prevzamemo nekaj straž. Naši prihajajo iz sinočnje bitke. Očitno so precej zdelani.«

»Vrnem se, kakor hitro bo mogoče,« je obljubil Jošt. »Si videl, koliko je te naše mestne vojske?«

»Oh,« je nejevoljno rekel Sveto. »Vse skupaj ni tisto, kar sem pričakoval. Kljub vsemu sem upal, da se bomo malo tudi bojevali.«

»Saj se bomo,« je odvrnil Jošt, »a najbrž ne več s puško.«

Pred šolo je postal, se ozrl na uro na univerzitetnem stolpu in se spomnil, da je študent prava. Kakor da to kaj pomeni. Univerza je bila s svojimi stolpi, stolpiči, urami in grbi podobna pravljичnemu gradu.

Stisnil je Miri roko in ji zašepetal, da se bosta zdaj, ko se ljudje usipajo na ceste, malo posprehodila med njimi. Množica, je dodal, zmeraj dobro deluje, če je razigrana. Človeka napolni z zaupanjem.

Od Križank sèm je pritekel fant s puško brez jermena. Držal jo je v roki in zavil na šolsko dvorišče.

Hrup z dvorišča ju je spremljal vse do Napoleonovega spomenika, kjer sta se obrnila in se napotila proti Bregu in Ljubljani.

Izbruh veselja se je zdel Joštu silovit. Ljudje so napolnili ulice, sonce je užgalo zastave, cvetje je bilo posuto po tleh, platneni in papirnati napisi so v okornih črkah pozdravljali osvoboditelje s kratkimi gesli, napisanimi še pod okupacijo. Od kod neki iznenada toliko cvetja?

Slovenskega poročevalca so ljudje razgrabili.

Vojska ni mogla korakati, tovarnjaki ne voziti, konji so se plašili in vzpenjali, džipi so se šibili pod otroki, ki so se obešali nanje, mule so pogledovale naokoli z dosti manj ravnodušnosti, kot jim jo pripisujemo. Vpitje, vriskanje, jok, smeh, godba na pihala, harmonike. Tisočeri glasovi so se mešali v bučanje reke, kadar se znebi zime in se spomladansko radostno zažene k morju.

Jošt si je grizel ustnice, pazil, da ne bi pohodil kakega otročaja, in se kdaj pa kdaj ozrl po hišah in po jasnem nebu. Dekle v rožastem svilenem krilu, sama podobna cvetu, je tekla mimo. Za njo je ostala sled, kakor ostane po srečnem trenutku. Jošt jo je začutil v sebi kot utrinek sreče, ki je švignila mimo s hitrostjo repatice. Gotovo ji je ime Lidiya. Od nekod je priletela na cesto papirnata Hitlerjeva podoba v jelovem okvirčku. Ljudje so se ozrli in jo hipoma potacali. S trgovine z mešanim blagom so trgali desko z nemškimi napisi. Debela ženska se je prerivala med ljudmi s košaro narezanega kruha in z vrčem mleka. »Spustite me naprej,« je vpila, »spustite me naprej, lačni so in žejni...«

Ljudje so se nasmihali, umikali, vpili svoboda, svoboda, svoboda!

Jošt je za trenutek pozabil na Miro. Začutil je solze v očeh, zato ker je za trenutek pozabil tudi nase. Oziral se je naokrog, kakor da bi želel za zmeraj vtisniti vase podobe, kakršne se v zgodovini ne ponavljajo pogosto. Izbruh, poplava, zdaj smo eno. Vse, kar se ne more udeležiti ljudskega veselja, je ali odšlo ali se pokopalo v mračne sobane žalovanja. Zdelo se mu je neverjetno, da so še dan poprej po teh istih ulicah stražili Nemci s strojnicami na križiščih, da je še zmeraj veljalo Rösenerjevo poostreno obsedno stanje, da so še sinoči bobneli z Gradu topovi in prepričevali ljudi o moči domobranstva. Še zadnje dni so si upali govoriti o trenutkih tik pred zmago, o zahodnih zaveznikih, o boju, ki še ni končan. Pesem.

*Čez poljane požgane,
tja do bele Ljubljane
naša vojska prodre kot vihar...*

Prej ali slej naletim na očeta, na Muca, na Kljuna.

Prerival se je v množici in zdelo se mu je, da je vsa ta razgreta množica posuta s cvetjem, razsipanem po tleh, razobešenem po oknih, balkonih in frčadah.

Kdaj pa kdaj se mu je zazdelo, da je med borci zagledal znan obraz. Vsi ti obrazi so mu bili tiste trenutke čudno nerazločni, obsijani od sploš-

nega veselja. Obrazi kmetov, delavcev, študentov. Videti so bili vojaško resni, a vendarle razsvetljeni od znotraj in od zunaj. Kdaj pa kdaj se je kdo nasmejal na vsa usta, najbrž je zagledal koga od svojih, in se spet zresnil. Mogoče, se je nasmehnil Jošt. Saj ni igra. Zgodovina sama je. Ne dá se ponarediti. Ponaredijo jo lahko zgodovinarji.

»Na Karlovški most,« je nekdo na ves glas zavpil, »na Dolenjsko cesto, tam prihajajo! Na Šentjakovski most!«

Na Karlovški most, je ponovil Jošt in se za trenutek spomnil na Miro. Pojdiva, da sprejmeva Muca, ji je rekel.

Muca je Jošt zagledal na belem konju sredi Karlovškega mostu. Za njim borci vsi zapovrstjo z brzostrelkami. Nekdo je ugibal, katera divizija je to, sivolas ženska je vrešče klicala nekoga, a se ji ta ni oglasil. Jošt je gazil po cvetju, s katerim je bila posuta cesta, in se ni mogel nagledati Muca. Vzravan, v rumenorjavi obleki s kapitanskimi našitki na rokavih, v škornjih, z veliko nemško pištolo za pasom. »Muc, Muc,« je zavpil in pozabil, da morebiti sploh ne sliši več na to ime. »Muc, Muc!« Muc se je iznenada obrnil za glasom, a ga v množici ni mogel zagledati. Jošt je stopil na prste nekemu dekletu, da je presunljivo zavrnila in se prerival za vrsto, ki se je komajda prebijala po sredi ceste. »Zadušil me boš,« je brkat mož dopovedoval ženski, obešeni okoli njegovega vratu. »In to na dan osvoboditve. Odnahaj no malo!«

Jošt se je izmotal iz gneče in skušal prehiteti vrsto s strani. Počakam, si je govoril, da se kolona ustavi, nekje se vendar mora ustaviti. In res se je vrsta pri Šentjakobu v gneči zataknila. Jošt se je prerinil med razgretimi ljudmi in znova poklical Muca. Muc se je ozrl, skočil s konja, podal vajeti borcu za seboj in vzkliknil: »Zdelo se mi je, da me nekdo kliče! Jošt, ti si?«

Objela sta se in Joštu se je zdelo, da ne bo mogel spraviti besede iz sebe. Na glavo mu je priletel šopek rož in se razsul, okoli njega so se gnetle ženske in kar naprej nekaj spraševale.

»Počakaj,« je zaklical Muc in se na vsa usta smejal. »Tu se ne moreva pogovarjati. Dosti dela me čaka. Počakaj me opolnoči pred Kazino. Tudi Marjetico moram še najti. Z druge strani dežele mora priti. Kakšen naj bi bil praznik brez Marjetice?«

Vzpel se je na konja in si začel utirati pot na Šentjakovski most.

Jošt je gledal za njim s solznimi očmi. Obrnil se je in se ob Ljubljani napotil v mesto. Ljubljana, samo da je Muc živ in zdrav. Z one strani se je slišala bučna koračnica. Veter se je poigral z zastavami in sonce je radodarno sipalo na utrujeno mesto svojo silno moč.

Moral je sesti. Usedel se je na zid ob vodi in se skušal umiriti. Čutil je, kako ga oblivajo valovi toplote, medtem ko se mu po hrbtu sprehaja mrščavica. Srce mu je bilo, v oči so mu nenehoma silile solze.

Je to tisto?

Tisto, je dahnila Mira.

Štiri leta smo nenehoma mislili na to, tudi če tega niti nismo vedeli. Bilo je v nas, podobno semenu, ki mora lepega dne vzkaliti in se razcveteti.

Mimo je pritekla gruča otrok s papirnatimi zastavicami na lesenih paličkah. Mahali so z njimi in veselo čebljali.

Ozrl se je za njimi, si pomel oči in pomislil, da mora danes obiskati Herberta. Teden dni ga ni videl. Zameril mu bo. Mislil si bo, da je pozabil nanj. Zateče se k njemu, ko se ne more k materi.

Pojdiva. Danes ne bi bilo dobro samotariti.

Prav imaš, je odgovoril in vstal. Si videla Mucevega belega konja? Vedel sem, da pride na konju. Dišal je po konju in po smehu. Lahko bi ga bilo pobralo tik pred Ljubljano, tako kot je nekatere druge. Na pragu mesta.

(Nadaljevanje in konec prihodnjič)

History is a woman, let's be gay!

(Traktati iz politične ekonomije)

Tomaž
Šalamun

- I. Ko sem srečen, ko vse zlivam, ne rabim pesmi, sij, ki se mi vračaš. You are my eye. Vidim te kako spiš, vidim te kako dihaš, varen. Rečeš mi pobalin, da tako lahko naenkrat furaš trideset ljudi.

Beno
Zupančič

Dan zmage

(Nadaljevanje in konec)

Herbert je imel kot vselej svinčnik zataknen za desni uhelj. Pri njem je sedel Vrtačnik in pil kavo. Na mizi je ležala prva svobodna ljubljanska izdaja *Slovenskega poročevalca*. Jošta je presunil spomin na Barbaro. Ko je Vrtačnik zagledal Jošta, se je nasmejal. »Glej ga,« je vzkliknil, »vidiš, da sem imel prav! Izližeš se, ni hudič. Petra sem srečal še predvčerajšnjim. V Novem mestu. Jutri ali pojutrišnjem pridrvi domov.

Kaj pa Ana? Se je kaj oglasila?»

Jošt je sedel in kratko povedal, kako je pri njih doma.

»Če so bili *beli*, so se že pobrali,« je rekel Vrtačnik, če se niso, jih poženemo.«

»Vaška revščina,« je odgovoril Jošt. »Ko bi jih videl, ne bi vedel, kaj storiti.«

Vrtačnik je pogledal Herberta.

»In kaj zdaj? Ostaneš pri železnici? Potrebovali bomo dosti zanesljivih ljudi. Zdaj bo treba vse podrto znova spraviti na noge.«

»Pravzaprav sem študent,« se je Jošt skušal nasmehnuti. »Na pravo sem se vpisal tik pred vojno. Lahko bi končal in se potem vrnil k *ajzenponu*.«

»Ne dam veliko na šole,« je rekel Vrtačnik. »Lahko bi se izučil kar tu. Praksa je najboljša šola.«

Herbert je hotel nekaj zbadljivega pripomniti, a si je premislil. Jošt mu je bil za to rahločutnost hvaležen.

»In zdravje?«

»Kar gre. Hvala za skrb. Vsepovsod so poskrbeli zame. Gotovo poznaš starega partizana, ki so ga klicali Kljun? Bil je v Štirinajsti, v Tomšičevi, že prej v Prešernovi in Gradnikovi.«

Vrtačnik se je zasmel.

»Tak si kot ljubljanske ženske. Po cestah me vprašujejo *tovariš, poznaš mojega Milana? ali je moj Ferdo še živ?* Človek ne vé, kaj naj bi odgovoril. Velika vojska smo postali, Jošt.«

Pred pisarno se je zbrala gruča železničarjev. Čakali so na srečanje z Vrtačnikom. Med njimi je Jošt zagledal Slivo z debelo mapo papirjev pod roko. Sliva mu je pomežiknil. Herbert je pogledal Jošta, se mu nasmehnil in rekel:

»Saj se bova še kaj srečala, fant, ali ne?«

»Seveda,« je odgovoril. »Zakaj neki ne?«

»Ko pride Peter, ga nemudoma pošlji k meni, ko bi se kaj obotavljal.«

»Bom. Upam, da se res kmalu vrne.«

Jošt se je poslovil. Okoli postaje so stale straže, po peronih so se zbirale skupine partizanov, po tirih so premikali tovarne vlake. Nekje v Zeleni jami je veselo zažvižgala lokomotiva.

Jošt je mislil na očeta. Skušal si je zamisliti, kakšno bo snidenje med njima. Bo tudi on kot Muc kar naenkrat drugačen, suh, močan, korenjaški, ves v pasovih in našitkih?

Zamišljen se je nasmehnil in pobožal Miro po svetlih laseh.

Pokazal je s palcem čez ramo proti postaji in zamišljen rekel:

Ni časa za slavlje. Delovni sestanek. Železničarji bodo odslej prevažali naše ljudi. Tujce samo kot ujetnike. Ljudska oblast, ljudske železnice. Lepo se sliši, ali ne?

V gručah ljudi srečujeta borci s šopki rož za čepicami ali v prsnih žepih. Smejejo se, mahajo z rokami in ves čas nekaj pripovedujejo. Eden med njimi ima rdeč nagelj v puškini cevi, smeje se na vsa usta in na ves glas vpije: »Tri leta je nisem videl, Ljubljane. Nekoč samo z vrha Krima. V mraku smo gledali čez Barje in se prepirali o tem, kje je kakšna stavba, ki smo jo poznali.«

Joštu se je zazdelo, da Mira zasoplo diha.

Kaj ti je?

Nič. Moje mesto. Naše mesto.

Fili ima kratko politično uro: jugoslovanska in evropska situacija. Vojaška situacija. Vojaška in politična. Sedijo na pesku in si oklepajo kolena z rokami. Jošt opazi, da Fili, kadar govori, izgubi svojo neprijetno razumsko treznost. Zdi se mu, da se od znotraj napne, da dobi njegov glas odtenke čustvenega trepetanja, kakor da prepričuje tudi sam sebe. Nekaj vprašanj: Kaj bo z izdajalci, vojnimi zločinci? Sodišča, zdaj smo država. Kdaj pride naša vlada? Jutri. Kako bo s Primorsko in Koroško? Kaj bo s sovjetskimi ljudmi, ki so v nemških enotah? Kaj s tistimi, ki so iz nemških enot prešli v partizane? Kdaj se vrnejo ljudje iz nemških taborišč? Kaj je s von Löhrovo armado?

Fili kratko odgovarja, včasih kar reče *ne vem*, povprašajte me jutri.

Potem pije vodo, se smehlja in pravi Joštu, da ni pomembno, kaj si storil, ampak le to, kaj o tebi ljudje mislijo. Pripoveduje mu, da je srečal komandirja, pri katerem je bil nekoč komisar, in da ga je gledal kot garjavca. Visoko da je prilezel, se mu je posmehnil in pokazal na njegov beli trak z znamenjem OF.

»Taki smo,« reče in se smehlja.

Jošt pogoltne slino in ne vé, kaj naj mu odgovori. Vé, da je Fili bolj prizadet, kot kaže.

»Nadutost,« pravi čez čas Fili, »se ni nikoli kaj prida obnesla. Prej ali slej se sprevrže v gospostvo, zoper kakršno smo si zmeraj prizadevali. Smešno bi bilo pričakovati, da bodo ljudje odslej utelešeni svetniki.«

Na dvorišče Realke zapelje vojaški tovornjak z nemškim voznikom. Zraven njega sedi oborožen partizan. Oba hkrati izstopita. Voznik se odkrije in drži rjavo čepico s ščitnikom v rokah. Ponižno kot človek, ki koprne po poveljih. Partizan vzame iz prsnega žepa nekaj papirjev in pripoveduje, da naj Švaba kam zapro, tovornjak naj ostane za zdaj na dvorišču. Ni navaden tovornjak, ampak potujoča mehanična delavnica. Očitno je pozabil sam sebe pravi čas popraviti, tako da je zaostal in so ga ujeli na cesti proti Celju.

Sveto hodi okoli ujetnika in si ga radovedno ogleduje.

»Lahko bi mi bil oče,« reče končno. »Rezervist. Doma je gotovo ljubitelj mlečne kave in tirolskega jodlanja.«

»Na kateri fronti si vse bil?« ga vpraša.

»Na nobeni,« odgovori. »Vozil sem tovornjak.«

»Pogrkuje,« reče Sveto. »Kaj si po poklicu?«

»Mehanik. Ključavničar. Strojnik. Vrtnar. Bolničar.«

Smehlja se, kakor da pripoveduje šale.

Nacist?«

»Nisem nacist,« reče vojak. »Socialist.«

»Lep socialist,« vzklikne Sveto. »Temu se je pri vas reklo *nacional-socialist*, če se ne motim.«

»Ne, ne,« odkimava vojak in se ozira po fantih, zbranih okoli tovornjaka, »Avstrijski socialist. Plačeval sem članarino in prebiral strankine časopise, dokler sem mogel.«

»Popravljal nam boš avtomobile,« reče Sveto. »Dosti imamo izdelanih in pokvarjenih škatelj. Kje imaš *kamerade*?«

Mož zakrili z rokami in odgovori, da se jim je najbrž zataknilo tako kot njemu, samo da bolj proti severu.

»Zaprte ga v šolo,« ukaže Sveto. Nemudoma je pri roki Čriček s svojo puško.

Fili gleda za ujetnikom, kako koraka za spoznanje debelušen in poklapan, ne da bi se nehal smehljati. Obrne se k Joštu in reče:

»Srečo ima, prekleti vol. Ko pride domov, bo do smrti pripovedoval naške zgodbe. V njegovih storijskih bomo podobni nečloveškim pošastim, s katerimi so si služili železne križe.«

Ogleda si tovornjak, ga zadaj odpre in vzklikne:

»Poglej, kakšen red! Orodje, stroji, rezervni deli, vse pometeno, vse namazano, vse zloženo! Kot v apoteki. Rekli so jim *ubijajte* in so ubijali. Rekli so jim *požigajte* in so požigali. Rekli so jim *kapitulirajte* in so kapitulirali! Pomisli, tisoč let smo jih imeli za gospodarje, in ko smo že mislili, da so samo še sosedje, so nas spet poskusili pohoditi. *Adriatisches Kustenland*. Jadran jim je dišal kot psu klobasa. Rainer je Avstrijec, Rösener je Avstrijec, von Löhr je Avstrijec. Izza Karavank si nas bodo ogledovali, če nam že

niso prišli v roke. Na vojno bodo mislili kot na nadčloveški podvig, ki žal ni uspel. Privoščili so si dve svetovni vojni, a obe izgubili. Ali jih bo zadnja spametovala?»

Jošt posluša. Ozira se v šolska okna. Že dolgo niso bila oprana. V njih se motno lesketa sonce. Sliši mesto, kako žubori, in se spomni šolskih ur ob odprtih oknih. Sedel je, poslušal, ves čas pa prisluškoval glasu mesta. Kakor da bi prisluškoval reki ali morju ali gozdovom. Kako pravzaprav teče reka? Kako se pretaka morje, kako se vzdiguje in upada? Kako šumijo gozdovi? Kako se rojeva dan? Kako nastaja človek?

»Saj me sploh ne poslušaj,« reče nejevoljno Fili. »Jaz se trapim z velikimi vprašanji prihodnosti, ti pa strmiš v umazana šolska okna, kakor da se bo tam zdaj prikazala Lepa Vida ali Turjaška Rozamunda.«

Vrne se Čriček, sname puško z ramen in pove, da je Avstrijec ali kaj že zaklenjen. Nemudoma si je našel dolgo šolsko klop, kot da bi vedel, da je podedovana še od Franca Jožefa, se zleknil in zaspal. To pomeni, da se počuti varno. Hitro je treba najti kako delo zanj, sicer se bo mrha naspal za vso vojno nazaj in nazadnje še pričakoval, da mu podelimo medaljo za pridnost.

»Si mu vzel dokumente?«

»O, ja,« odgovori Čriček. »Čriček ni pozabil.« Iz žepa potegne šop papirjev in s službenim glasom poroča:

»Rojen leta 1907. Mehanik. Oče dveh otrok. Žena Elizabeta. Vojsko služil tik po prvi vojni. Ranjen v nogo nad kolenom. Dve ženini pismi. Preteklo zimo so ji pozeble vrtnice. Psi so dali od hiše, ker mu niso imeli kaj dati jesti. Otroka se šolata. Ona ima težave z ožiljem in z živci. Lasje so ji začeli siveti. V strahu je zanj, zakaj hudo bi ji bilo brez njega. Kadar zagleda na nebu jate letečih trdnjav, se začne tresti kot šiba na vodi. Že sama misel na to, da se je ves svet zarotil zoper nje, jo spravlja ob pamet. Hvali boga, da ni letalec, ampak samo ubog avtomehanik. Naj se ne junači preveč, za junaštvo naj se potegujejo drugi. Če ima kaj odveč margarine, naj ji pošlje. Sosedova Herta je dobila od moža krznen plašč, srebrn svečnik, vrečo sladkorja. Ona ne pričakuje krznenega plašča, kaj neki naj bi z njim, ko pa jim primanjkuje kruha. Naj se pazi in naj ne pozabi na margarino.«

»Svet večinskega nadčloveka,« reče Fili Joštu. »Jutri nas bodo prepričevali, da niso nikoli slišali za krematorije.«

Sveto je srečal Tilna. Pripovedoval mu je, kako je bilo po napadu na Štampetov most. Menda so ga dolgo obtipavali, ker so se bali, da ni kak vrinjenec. Je pač nenapovedan prišel mednje. Počutil se je kot garjava ovca, moral se je truditi na vse kriplje, da bi dokazal, da je prišel iz svoje volje, ne pa da ga je kdo poslal. Potem pa še tista logaška nesreča z Dolencem. Dolenc je malo prezgodaj prišel na zvezo ali pa je stražar malo prepozno dobil dogovorjeno geslo. Navsezadnje je bilo vse skupaj že kar sumljivo. Neuspela akcija je spodbudila vsa mogoča nova razmišljanja in ugibanja. K sreči ni bilo več dosti časa za take reči, tako da se je le udomačil in se potem počutil kot enak z enakimi. Nezaupanje ni sicer docela izginilo, se je pa vsaj skrilo.

»Lahko si misliš,« reče Sveto, »da si je oddahnil. Drzen fant, malo jezikav, a pošten. Smola se ga je držala vseskozi, česar koli se je lotil. Povedal sem mu, kako je bilo z menoj. Smejal se je in rekel, da je zdaj kar dobro. Včasih je boljše, je dodal, če rečeš, da nisi imel dotlej nič s Fronto, potem te pač vzamejo kot takega. Kakor hitro pa začneš pripovedovati, da si že poprej kaj počel, postane vse naenkrat vprašljivo. Zakaj to, zakaj ono, zakaj nisi prišel poprej, zakaj nisi storil tega, zakaj nisi storil onega. In tako naprej.«

Jošt molči in premišljuje o nezaupanju, ki ga povzročajo predvsem razmere, povečujejo pa še ljudje, kadar so po naravi nezaupljivi. Kakor da bi veljal kak večnoveljski obrazec o ljudeh, kako naj se vedejo. Ko bi ne bilo Vrtačnika, pomisli, bi bilo morebiti boljše, ko bi Turjak in Štirinajsto kratko in malo zamolčal. Ko bi nekaterih ljudi ne bilo več živih, bi bilo sploh težko dokazati, kaj se mi je v resnici zgodilo.

Sveto pravi:

»Požvižgam se na nezaupljivce. Zmeraj so bili in bodo.«

Jošt misli na Filija in na njegove težave. Njegovemu komandirju se je najbrž čudno zdelo, ko ga je zagledal v civilu. Morebiti je pomislil, da je bil svoje vrste dezertar ali vsaj oportunist, da se pač ni maral vrniti, ko bi bilo treba.

»O tem razmišljam pozneje,« reče Jošt, »ne danes. Danes je praznik zmage.«

»Tilna sem srečal danes,« odvrne Sveto. »Danes se mi je obudila vsa tista nesreča z Dolencem. Konec koncev je bila nesreča za vse nas, ki smo čakali partizane, ne samo zanj. Je pa verjetno, da je bil Tilen, ko je opazil nezaupanje, tudi hudoben. Spraševali so ga, kot da je prišel mednje po medaljo, kar jim je tudi očital. Potem je srečal bivšega domobranca, ki so mu, ker je bil pač domobranec, vse odpustili, kakor so v razglasih o amnestiji večkrat obljubili, njega pa se je črna pika držala vseskozi — čutil jo je celo potem, ko se je zdelo, da je vse mimo. Če je bil hraber, je slišal, kako je kdo rekel, da bi se rad izkazal, zato pač, da se opere v njihovih očeh, in podobno. Druge so po uspešnih akcijah sprejemali v SKOJ ali v partijo, njega so zmeraj izpustili. Potolažil se je s tem in si mislil svoje.«

»Medalje za hrabrost najbrž res ne bo dobil,« reče Jošt in se nasmehne, »a saj sploh ne gre za medaljo. Vse drugo se bo razjasnilo. Dosti časa bomo imeli za priče in spomine. Še preveč, če se ne motim. Stari borci bodo pogosto gledali na mlajše kot na vajence. Včasih bodo celo pozabili, kdaj in kje je bil kdo rojen, kako je živel, kakšne so bile njegove resnične notranje in zunanje možnosti. Niso vsi partizani Kljuni.«

»Kljuni?«

»Kljun je star partizan, čisto nič obremenjen s take vrste predsodki.«

»Od kod ga poznaš?« vpraša Sveto.

»Saj je vseeno od kod. Poznam ga in silno rad bi ga danes srečal, če je še živ.«

Sveto ga vprašujoče gleda, vendar si premisli, da bi ga še kaj spraševal.

»Bomo videli,« reče, »kmalu bomo videli. Saj bo še dosti dela in vseh vrst homatij. Ne delam si utvar o tem, da je zdaj že vse končano.«

Dve uri je stražil pred Realko, nato se je napotil domov. Moram pogledati domov, čas je. Če ne drugega, pogledati moram, kako je z našo ubogo hišico.

Ljudje, ki jih je srečeval, so hiteli v mesto, skorajda nihče ni iz mesta silil v predmestje. Tole so naši vrtovi, je govoril Miri. Tile plotovi, ute, pasje hišice, ostanki nekdanjih vasi na robu mesta. Tamle sem zmeraj naletel na psa, ki smo ga klicali Tacek. Tamle čez je gostilna *Pri sraki*, tamle je bil vinotoč, v katerem je stregla Lenčka, punca in pol. Todle sem srečeval pijanega Kopitarja, ponavadi je kaj popeval. In tam je večkrat sedel, prislonjen na lesene planke, naš Turek, pokojni Božiček. Na tistemle križišču smo razorožili dva Italijana. Na tistile cesti sem srečeval Jehovko Alenčico — nikoli nisem odkril, zakaj so ji rekli Jehovka. Mogoče zato, ker ni hodila k maši. V tisti hiši je stanovala pri stari ženski, klicali smo jo Madžarka, učiteljica Barbara. Pri njej sem opravil prve pisateljske vaje.

Govoril je, se oziral naokoli in vse se mu je zdelo ljubko zanikrno, domačno, toplo, spomladansko zeleno pod sijočim soncem.

Kolesarji smo bili tovariška družina. Vsi skupaj smo premogli eno samo kolo, da smo se z njim vozili po Mucovem razporedu. Muc je imel rad frizerko Marjetico, Marjeticaje bila nora na Muca.

Hišica je bila zakljenjena, polknice zaprte, na strehi pa obešena zastava. Šel je okoli hiše in pogledal na vrtiček. Bil je zapuščen, zarasel s koprivami, vrata od drvarnice so bila samo prislonjena. Železni tečaji so bili zarjaveli, pajčevine so se svetlikale med latami. Vrata v hišo so bila z vrtni strani odprta. Odsunil jih je, v nos mu je udaril duh po kislem, po praznem, po hladnem štedilniku.

Tu smo živeli. V tejle kuhinjici in v tejle sobici. Tu je bilo zmeraj toplo. Začudil se je, ker sta bila kuhinja in soba pospravljeni. V omari je našel, kar je bil našel že takrat, ko je bil prišel po svojo obleko.

Usedel se je na divan, zaječal je kot dotrajan bicikel in se nasmehnil.

Tu je oče prebiral *Slovenski narod*, za mizo je mama urejala spiske za osvobodilni davek.

Bili smo kar živahna družina. Vsa hišica nas je bila polna, četudi nas ni bilo veliko. Noč in dan smo imeli kaj opraviti, zmeraj smo imeli razburljive obiske. Nikoli se niso mravlje sprehajale po kuhinji kakor zdaj. Spomladi in poleti se je mama veliko mudila na vrtu. Tam je prala, zalivala rože, se pogovarjala z njimi, šivala, brala ali tudi zadremala v ležalniku. Kaj neki se je pogovarjala z njimi? Od tod sem odkorakal v Novo mesto, preden je izbruhnila vojna, in ravno od tod spet v Novo mesto, ko sem se komajda vrnil iz Italije. Včasih sem poležaval v travi, prebiral Grudnovno *Zgodovino slovenskega naroda* in režiral filme iz svoje prenapete domišljije. V njej je bilo veliko prostora za bitke, za Milko, za Barbaro, za Veroniko, za boje s Turki, za kmečke puntarje, za *skakače* in protestante, za vse tisto, kar me je iz zgodovine vznemirjalo. Človek je doma tam, kjer se dobro počuti, kjer ima rad druge ljudi.

Modrijan, je vzkliknila Mira. Govoriš kot šolarsko berilo!

Kuhinjo bo treba prepleskati, je razvnet govoril, kakor da je ni slišal. Popraviti štedilnik. Ves je razmajan. Prvič ga vidim hladnega. Zasaditi vrt. Počistiti koprive. Popraviti okna in streho.

Kupiti psa!

Rad bi imel psa. Nekaj podobnega, kot je bil Tacek. Bil je premeten, igriv, prijateljski pes.

Pozanimati bi se moral, kaj je z natakario Lenčko. Nato ji je zasopel pripovedoval o teti Emiliji, ki je znala navajati Goetheja v nemščini.

Dam si narediti nove ključe in se preselim sèm. Stešem si hrastovo klop in jo prepleskam čisto belo. Bela klop na zelenem vrtu. Kam naj bi drugam? Tu pričakam očeta.

Rada bi poznala tvojega očeta.

Zanimiv patron. Poln nenavadnih zamisli. Mama ga je znala dobro popisati in oponašati. Pogosto je ponoči, ko se je vrnil iz službe, še dolgo kolovratil po stanovanju, kot medved godrnjal, se pogovarjal sam s seboj, ne da bi se zjutraj česa spomnil. Za tistole mizo se je pogosto pogovarjal s prijatelji, pil z njimi slabo vino in izboljševal nori svet. Včasih so prijatelji ravno za to mizo uprizarjali celo prvo svetovno vojno. Zlasti soško fronto. Kri je tekla v potokih in po zraku so letali zrakoplovi. Tiščal sem se v kotu z razprtimi očmi in napetimi ušesi. Dostikrat se mi je zdela smešna njihova obsedenost od misli, da morajo *delati* zgodovino.

Na tistile postelji sem ležal, ko sem bil kot deček bolan in se v vročici prevažal s podivjanimi lokomotivami. Dišale so po strojni masti in po pari. Včasih po toplih ženskih telesih. Takrat sem kot v sanjah slišal mamo, kako je rekla: *Ko prideš nazaj, se bova imela še bolj rada.* Zdaj bi jaz rad dočakal, da bi ona prišla nazaj.

Jaz ne bom mogla več.

Naslonil si je glavo v roke in začutil, da se ga loteva utrujenost. Utrujenost, podobna popolni *odsotnosti*. Pozneje ni vedel, ali je malo zadremal ali ne, zavedal se je samo glasu pred vrati. Nekdo je trkal in nekaj na ves glas govoril.

Planil je pokonci, neodločno stopil k vratom in zaslišal rožljati ključ v ključavnici.

Bila je soseda.

»Pustili so ključ pri nas,« je zasoplo rekla. »Videla sem vas, ko ste prišli. Predvčerajšnjim so se pobrali, kaj jaz vem kam. Z *belimi*. Bili so kot da se pripravljajo na vnebohod. Pustili so ključ pri meni in mi naročili, naj vam povem, da niso odnesli ničesar vašega.«

»Hvala,« je rekel Jošt. »Vrata z vrta so bila odprta.«

»In Ana?« je vprašala ženska.

Zdaj šele jo je dobro pogledal: suhljata ženska v dolgem črnem predpasniku. Držala je močno koščene roke v naročju, kot da bi jih pestovala.

»Nič ne vem o njej,« je odgovoril. »Nobenega glasu nismo dobili.«

»Gotovo se vrne. Moj mož tudi. Dachau. Mogoče se vrne boljši, kot je bil prej. Mnogi se bodo vendarle vrnili. Ko bi se le.«

»Hvala vam,« je ponovil Jošt. »Za očeta sem izvedel, da je živ in zdrav. Jutri, pojutrišnjem se vrne.«

Ženski se očitno ni dalo oditi. Rada bi se bila pogovarjala, a Jošt ni bil za pogovor. Nasmehnil se ji je in ji rekel, da se mu mudi. V mesto mora. Kmalu se vrne in se spet naseli doma.

»Če boste kaj potrebovali, me poiščite,« je vzdihnila ženska. »Z materjo sva si bili zelo dobri. Naši fantje so vam obesili zastavo. Nekaj časa bo minilo, preden si bomo uredili življenje, kakor je treba.«

Ko je odšla, je vzel ključ v roke in si ga dolgo ogledoval. Stari, oglodani hišni ključ. Zaklenil je za seboj in se napotil v mesto.

Táko je, vidiš, življenje tod okoli. Ljudje se imajo radi ali pa se ne marajo. Pomagajo si ali si nagajajo. Ljubijo se in se sovražijo. Včasih vse v eni sapi.

Obiščiva Madžarsko, predlaga Jošt. Nenadoma ga je prijelo, da bi obhodil ves ta svoj vrtičkarski svet. Nekoč je krotila konje, pravi Miri, in videla žive prave pravcate barone, grofe, kneze, vojvode.

Madžarka ga je trenutek gledala z nezaupljivimi očmi.

»Ah, vi ste,« pravi končno. »Ne zamerite. Slabo vidim. Dolgo vas nisem srečala. Vstopite.«

Popelje ga naravnost v Barbarino sobo. Jošt se ozre po njej, skorajda vse je tako, kot je bilo, ko je bil zadnjič tu. Vojna se te sobe ni kaj prida dotaknila, pomisli. Vsaj na zunaj ne. Samo da je zdaj v njej veliko sončne svetlobe. Usede se za mizico, za katero je Barbara popravljala šolske naloge in svoj skrivni dnevnik.

Okno na vrt je na stežaj odprto. Na oknu nežni Barbarin asparagus. Madžarka ga opazuje in pravi:

»Spremenili ste se. Takrat, ko sva se srečala, niste bili videti kaj prida pri moči. Boste kozarček pelinovega?«

Obrne se in prinese steklenico zelenkaste pijače.

Usede se na drugo stran mize in pravi, da je soba spet prosta. Nemec da je odšel prve dni maja in se ni več vrnil. Rekel je seveda, da se kmalu vrne. Najbrž je tako rekel samo zavoljo lepšega.

Jošt srkne požirek pelinkovca in zdi se mu, da je dober.

»Smo dočakali, kaj, gospa?«

»Smo,« odgovori Madžarka, »hvala bogu. Dolgo je trajalo. Vsega sem vajena, ampak tole je bilo kot cela večnost.«

»Dober pelinkovec.«

»Moj izdelek, po mojem receptu. Zjutraj mi na tešče dobro de požirek. Kako kaj vaši?«

»Oče prihaja, za mamó še ne vem. Pravkar sem bil doma. Jutri, pojutrišnjem se vrnem domov.«

»Kje so zlati stari časi,« vzdihne starka in si omoči ustnice s pijačo. »Nobena stvar noče biti več taka, kot je nekoč bila. Je že tako. Rada bi umrla v miru, rada bi, da bi me pokopali, kot se spodobi. Tisti nemški gospod je pripovedoval, da pri njih doma sploh ne pokopujejo več mrličev. Niso jih mogli, ko so jim podrli cela mesta.«

»Špasno, kaj,« reče Jošt in se nasmehne, »najprej so zakuhali vojno, potem pa se pritoževali, ko so jih dobili po grbi. Zdelo se jim je, kakor da bi bili zares nedotakljivi.«

»Oh,« reče Madžarka, »bali so se. Nemec pri meni se je nenehoma bal. Mislim, da je imel že načete živce. Kdo vé, kod vse se je klatil med vojno. Ko mu je z nočne omarice zmanjkala pištola, je bil ves iz sebe. Ni več odprl okna na vrt, kadar je bil doma ali ponoči. Z lupo je raziskal sledove in ugotovil, da je moral biti tat z gumijastimi podplati na čevljih.«

Imel sem gumijaste podplate, res je, šepne Jošt Miri in se nasmehne. Vrtovi so bili razmočeni kot zágórska zemlja, ko smo se prostovoljci vračali iz Zagreba. Fili me je čakal zunaj, pod španskim bezgom.

Zunaj sije sonce, žužnjajo ptice, pomirljiva zelena svetloba vdira skozi okno.

»Dobro je,« reče Jošt, »da so tudi oni spoznali strah, grozo, smrt. Igrali so se s celim človeštvom. Ko je plaz zgrmel nadnje, so otrpnili od začudenja.«

»Za prvi maj sem odnesla rož na Barbarin grob,« reče starka. »Komaj sem ga našla. Celo britofi so se spremenili. Kupila sem pod roko star železen križ in ga dala zasaditi na grob, tako da se ne bo popolnoma pozabil.«

»Imate še njene knjige?«

»Še zmeraj. Nikogar ni bilo ponje. Nikogar, ki bi bil še kdaj vprašal za njo.«

»Morebiti se zdaj, ko je konec, vendarle kdo oglasi. Če se ne bo, vzamem knjige jaz. Rad bi jih imel.«

Madžarka pokima in se zagleda skozi okno.

»Kako neki je zdaj na Madžarskem?« vpraša čez čas. »Mislite, da bi se splačalo še enkrat obiskati to deželo?«

»Ne vem,« obotavlja se odvrne Jošt.

»Rada sem imela zelene in rumene ravnine. Mogoče sploh niso več take. Najbrž so bile take samo zato, ker sem bila takrat mlada in se mi je ljubilo živeti.«

Jošt popije še kozarček pelinkovca, toplota se mu sprehaja po telesu, spomni se, da ni nič kosil. V duhu zagleda veliko ravno polje zoreče pšenice in črede rdečih konj, kako razigrani dirjajo po zelenih pašnikih.

»Grem,« pravi, »grem naprej. Oglasim se še, gospa. Našli bomo človeka, ki je naznanil Barbaro. Hvala za pijačo.«

Madžarka ga pospremi do praga in gleda za njim, ko odhaja proti mestu.

Zvesti moramo biti predvsem živim, reče Mira in se ga oprime za roko. Zakaj ne tudi mrtvim?

Mrtvi odidejo, živi so in prihajajo. Z njimi živiš in ostaneš.

Mrtvi živijo v živih. V vseh nas živijo dolga stoletja zgodovine. Tudi če se tega zmeraj ne zavedamo.

Mrtvi nas utegnejo ovirati v življenju, ljubi, zapomni si.

Čemu mi to dopoveduješ?

Zato, ker boš to že jutri sam dognal, ljubi. Osvoboditi se moraš tega.
Tudi tebe?
Tudi mene.

—

V džipu, ki je privozil mimo Jošta, je zagledal znan obraz.

Voznik je zavrl, s sedeža zraven njega je skočil mož v rjavkastih hlačah in angleški bluzi.

»Si ti Jošt?«

»Sem, zdravo! Večkrat sem se spomnil nate.«

»Še zmeraj rišeš zemljevide evropskih front?«

Videti je bil zdrav, rjav od sonca in vetra, dolgi lasje so ga delali drugačnega, bolj možatega.

»In kje je tisti tvoj tovariš predavatelj?«

»Ljubo? Ne vem. Dobil je petnajst let, potem ko so ga na spomlad trinštiridesetega odpeljali v Ljubljano. Tudi sam bi ga rad našel, če je še kje živ. In ti?«

»Lahko si misliš. Iz Moniga v Padovo, iz Padove na Primorsko. Malo pred začetkom ofenzive. Od tam so me poslali v Belo krajino. Od tam v Dalmacijo. Iz Dalmacije v Trst, iz Trsta v Postojno in Ljubljano. Kot vidiš, sem imel srečo. In ti?«

»Srečo in nesrečo, ne vem, kako bi ti to povedal. Bil sem hudo ranjen še tisto jesen. Počasi sem se izlizal. Mislim, da bo kar šlo.«

Milan se je zasmejal:

»Kadar se spomnim na taborišče, se mi zazdi, da sploh ni bilo res. Čedalje bolj neresno se mi zdi vse skupaj. Kakor da sem pozabil, da je bilo hudo. Veliko smo zamudili.«

»In kje so drugi fantje iz Gonarsa?«

»Miho sem danes srečal. Sem je prišel iz Bele krajine. Za Silva ne vem, kje je. Petelin se je menda vrnil s transportom še pred kapitulacijo Italije in odšel v partizane na Gorenjsko.«

»In rakovniški Vitek?«

»Vitek, saj res. O Vitku sem slišal, da je nekje med italijanskimi partizani. Njega so iz Moniga preselili v Renicci, če se ne motim. Vidiš, kako malo vemo drug o drugem.«

»Raztepli smo se,« je rekel Jošt. »Mogoče se spet zberemo, kolikor nas je še živih.«

»Bodi zdrav, naprej moram.«

Skočil je v džip, voznik je pogнал, za njima se je zakadil beli predmestni prah. V oknu, odprtem na stežaj, je stal visok svetlolas mož in na ves glas klical *Maja! Maja!* Jošt se je nehote obrnil proti mestu. Vse to je že zelo daleč, je zamrmral. Kot da bi prebiral knjigo o preteklosti.

Fest fant je videti, mu je rekla Mira. Nič ni napihnen od uniforme ali od orožja.

Pred davnimi časi, ljubica, je imel na balin ostrizeno glavo, štrleča ušesa in droben obraz. Nosil je kratke hlače, narejene iz dolgih, na nogah pa

cokle *made in Gonars*. Ni bil zanesenjak, ni bil oportunist. Umirjena narava, uporabna za politično delo. Spomnim se, da ni nikoli govoril o lakoti, o žeji, o vročini, o soncu, o vsem tistem, kar nas je mučilo kot živa bitja. Težave je odšteval, tako kot dober trgovec vnaprej računa s tveganjem in izgubo. Včasih je ure in ure šahiral in pozabil na ves svet okoli sebe. Če je bil tisto sploh kak svet.

Kaj pa?

Že dolgo iščem besedo zanj, a je ne najdem. *Pokopališče živih* mogoče. Ali kaj takega.

—

Nikoli, vzdihne Mira, ti nisem povedala, kako sem si želela otroka. Otroka s teboj. Rdečelasega, svetlolasega, temnolasega železničarskega paglavca ali punčaro.

Še na misel mi ni prišlo, odgovori ves osupel.

Oh, moški, kako neki naj bi mislili tudi na to!

Zakaj moški ne bi mislili tudi na to?

Ne vem, tako ste enosmerni. Tako zagledani samo v en kraj sveta.

To pripoveduješ ti meni, ko si me venomer obračala tudi v drugo?

Na vse strani!

Ne razumem?

Človek mora biti noč in dan obrnjen na vse strani sveta. Ne more biti samo železničar ali samo ljubček ali samo borec ali samo aktivist.

Zakaj mi nisi tega nikoli omenila?

Oh, zakaj neki, ko je bilo vse skupaj tako brezupno. Komaj sem te pripravila do tega, tako sem vsaj mislila, da se znebiš svoje *simpatizerske* sebičnosti.

Ljuba, ljuba, vendar bi mi bila lahko vsaj povedala!

Bala sem se tebe, razmer, vsega tistega, v čemer smo živeli iz ure v uro.

Ne bom si odpustil te nemarnosti.

Saj ti ne pripovedujem zato, ampak zavoljo sebe in zavoljo vsega tega danes. Otroci morajo biti spočeti v sreči, v veselju, v tisti nedopovedljivi združenosti, ki nam je dana le kdaj pa kdaj.

Kdaj?

Kdaj pa kdaj, sem rekla. To potem nosimo v sebi in nikoli ne pozabimo. V *Začaranem vrtu* sva bila srečna, skrbela sva za srečo vsega človeštva. Lahko bi bila storila kaj veliko bolj preprostega — spočela novega človeka. Morebiti bi se rodil prav te dni, že kot svoboden človek.

Jošt se prime z rokama za glavo in dolgo strmi kdove kam.

Mira, pravi nato, zakaj neki...

Poslušaj, nadaljuje Mira, zato sem imela ugovore zoper podobo, kakršno si naredil. V njej nisem videla najinega otroka. Zlasti ne mnogo otrok. V njej se je najbrž spočela lepa pesem, dragocen spomin, otroka nisem niti zaslutila. Zato sem bila tako sitna. Kdaj pa kdaj si bil strašen železničar. Stavim, da tvoj oče svoje dni ni bil niti malo tak. Vsaj po tistem, kar si mi pripovedoval.

Jošt se z natančnostjo posnetka spomni na pogovor s teto Emilijo: *Was ich besitze, seh ich wie im Weiten, und was verschwand, wird mir zu Wirklichkeiten...*

Mira nadaljuje:

Včasih sem si mislila: vsemu navkljub, okupaciji, boju, ilegali, revoluciji, pomislekom, vzgoji, razmeram, vsemu navkljub naj tvegam še to. Popadalo me je z močjo strasti, z zaverovanostjo bitja, ki ni enkrat tvegalo svoje glave za dobro drugih. Mojo notranjo stisko je opazil celo *Papači*.

Glej, vzklikne, celo doktor Pavel!

Priznala sem mu, o čem premišlujem. Vedel se je kot pravi moški in dober zdravnik. Prepričan je bil, da bi rada splavila.

Ne morem verjeti, reče Jošt in se znova prime za glavo.

Natanko tako je bilo. Bilo mi je čudno pri srcu. Zdravnik misli samo na praktično plat ženske odločitve, železničar riše moje podobe in ustvarja iz mene božanstvo. Jaz pa bi rada imela otroka. Vse moje bitje je terjalo nadaljevanje mene, tebe, vseh nas, ko smo se kot sužnji potikali po tem zamreženem mestu.

Če pomislim danes na vse to, se mi zdi strašno.

Lahko bi imela najinega otroka.

Jošt obstane sredi valoveče množice, ko se veseli svobode, in strmi čeznjo.

Otroka.

Otroka, zašepeta Mira. Spomini zaidejo kot zvezde, ko se razsujejo. Pridejo novi in novi, vse preteklo zasilje suhi pepel časa. Ženska sem, kaj hočem. Nisem te nameravala razžalostiti.

Iz veka v vek krvi gre tek, iz roda v rod duh išče pot, Župančič, pomisli Jošt in še zmeraj strmi kdove kam.

Zelo rada sem te imela.

In jaz tebe nič manj.

Žal mi je, da si zdaj še bolj žalosten. Lahko bi ti bila povedala.

Nikoli mi ni prišlo na misel.

Obiščiva *Začarani vrt*!

Ugotovil sem, da je bil last rodbine, iz katere je bil Julij, Žid, ki mi je pripovedoval o Jožefu Flaviju.

Nič ne vem o tem.

Greva?

Pojdiva!

V temačni vili s strmo streho in mnogimi frčadami na koncu *Začaranega vrta* ni nobeno okno razsvetljeno. Vrata so zaprta ali celo zabita. Nikogar ni, da bi izobesil zastavo ali okrasil balkon s cvetjem in z njim počastil osvoboditelje. Nikogar, da bi zalival grede, kosil travo, obrezoval grmičevje, krmil ptice.

Sedla sta pod košato rdečo bukev sredi vrta. Po robovih krošenj so se veje skorajda dotikale tal. Bilo je, kot da sedita pod šotorom.

Tukaj sva se na suhi travi pogovarjala o *sevelesi* stvareh, o sreči živali in o bleščeči se krogli življenja. Se spominjaš?

Tukaj so se dogajali tihi čudeži, možni samo med ljubečima se bitjema. Kaj je to *sevelesi*?

Ne vem. To je vedela Marijina mati. Nekaj čudežnega. Lepega in bridkega. Nekaj takega kot otrok, ki ga imava in nimava.

Nocoj, pravi Mira, bo spočetih veliko otrok ljubezni.

Tukaj je veliko košatega drevja, kar v mestu pomeni raj za ptice.

Oglašale so se po žensko. Noč in dan so nekaj žlobudrale, dokler niso imele polna gnezda mladičev. Gotovo so bili bogati ti Židje?

Ne vem, vem samo za stisko, kot jo je doživljal Julij, ko se je eno samo noč skrival pri meni. Sedela sva na hrastovih polenih v naši drvarnici in se pogovarjala o obleganju Jeruzalema pred skoroda dva tisoč leti.

Človek je bogat, kadar je srečen, kadar je dober, kadar je človeški.

Eden, reče Jošt.

Kaj je to *Eden*?

Eden je raj na zemlji. Ravno eno tistih noči bi mi bila lahko zaupala.

Saj ne vem, ali sem sploh zaupala sebi? Bala sem se. Bala sem se preveč sreče, ko je bilo mesto naokoli tako nesrečno.

Ti si iznašla ogenj, jaz izumim kolo, sem si takrat izmislil.

Kolo je tehnična priprava.

Vem.

Ogenj sem jaz, si ti, smo vsi, kadar zagorimo.

Srce me boli.

Mene oči.

Tvoje lepe, uboge oči!

Le malo časa sem bila slepa.

Odidiva, reče Mira čez čas. Odidiva hitro med ljudi. Boljše nama bo med ljudmi. Mogoče srečava razigranega otroka.

Vrtna vrata so vsa trhljena, odprejo se škripaje, obotavljivo. Ne marajo več, da bi kdo hodil skozi. Na cesti je svetlo od žarečih oken, od jasnega neba, od oddaljenega petja.

Čez čas se Jošt ozre. *Začarani vrt* je s hišo vred samo mračna gmota, pogreznjena v mesto. Mesto naokoli ta trenutek sije svetlobo in veselje.

Ne oziraj se, grenko zašepeta Mira. Ne oziraj se.

Zjutraj utegne biti vse to drugačno. Drugačno z nama vred. Poznam to. Komaj zjutraj vstaneš, že pokoplješ prejšnje dni. Listek s koledarja odtrgaš čisto lahkomišno. Kot papir brez prave vrednosti.

Jaz, reče čez čas Jošt, sem si vse listke shranil. Samo ne vem za koga?

—

Nad Grad se v loku sikaje vzpne rdeča raketa, se razsuje v tisoč zvezdic, te se navsezadnje vse hkrati utrnejo nad starim mestom.

V Joštovih očeh zagori Turjak. Dim se vali čez grajska slemena, v trušču bitke je kdaj pa kdaj zaslišati človeški krik ali klic. Jošt hitro stopa po

majavih klinih na hitro narejene lestve in se ozira v Kljunove noge, ki se premikajo pred njim. Na strehi za trenutek obleži. Ko Kljuna ni več, se vrže za njim v temačno podstrešje. Kot da bi skočil v vodnjak. V vodnjak, nasičen s duhom po sanjah, po prepereli opeki, po ročnih bombah, ki so se maloprej razletele, po netopirjih, po preteklosti, o kakršni je bral v zgodovini. Z znojem in krvjo smo si pisali zgodovino. Ne s peresom. *Za menoj*, vpije neke silno daleč Kljun. Tiplje za njim in stiska v znojni roki bombo. *Zdaj*, reče Kljun in vrže bombo v odprtino, skozi katero vdira v prostor nekaj medle svetlobe. *Poštropimo jih od zgoraj*, sliši Kljuna in vrže še on bombo. Potuhne se, počaka, da zagrmí, zdi se mu, da je zagrmelo veliko bolj spodaj, kot je pričakoval. Kljun razbija vrata, si oddihuje, se ozira nazaj in se nato previdno napoti naprej. Tu je svetleje, v prostoru je okno, ob oknu stoji Svit in kdaj pa kdaj užge po dvorišču z brzostrelko. Prihajajo od zgoraj, tako kot sonce in ogenj, medtem ko so se oni umaknili v temne kleti. Pokopani so pod težko gmoto gorečega gradu, pod zmagovalci, ki si utirajo spet pot na zemljo. Spuščajo se po hodnikih, stopnicah, mečejo bombe po njih in Kljunov obraz je videti čisto spremenjen: razvnet, sajast, razigran. Na neki steni piše ŽIVEL KRISTUS KRALJ! Pijan belogardist sloni kot mrtev ob steni. Svit strelja v ključavnico, da bi odprli vrata na dvorišče. Staro kamenje je polno ran. Na dvorišču sije sonce, slepeče sonce, v katerem je videti vse, kar se dogaja, z natančnostjo fotografskega posnetka. Osiveli grajski vodnjak so razdejale mine. Kamnitni balkonček, s katerega je nekoč graščak delil tlačanom pravico, hudo poškodovan. Rdeča larfa s častniškimi epoletami na ramenih. Epolete niso videti samo tuje, ampak smešne. Kot da bi človek obiskal muzej. Bleščijo se ob njegovem zakajenem obrazu kot zadnji ostanek nečesa mrtvega. Sonce opazuje vse skupaj z ravnodušnostjo živega ognja.

Nikoli poprej ti nisem pripovedoval o Turjaku. Ves čas se mi je zdelo, da sem bil samo opazovalec dogajanja, četudi ni bilo res. Zdelo se mi je, da tisti trenutek obračunavamo z vso tisto našo zgodovino, ki je nismo priznavali. Za tisoč let skupaj.

To ni veliko časa za mrtve, reče Mira.

Ko so gorele strehe in se podirali stolpi, se mi je zdelo, da se končuje tisočletna muka. Tuja in naša lastna. Padla belogardista sta še po smrti s skrčenimi prsti grebla po peščenih tleh. Obrazi ujetih oblegancev so bili raztreseni. Zanje so to bili trenutki, ko sami sebi niso mogli verjeti, da je res, kar se dogaja z njimi in okrog njih. Obrazi pogorelcev, ko brez moči strmijo v ogenj, ogenj pa jim odnaša vse, kar so imeli za svoje. Takrat sem dostikrat pomislil, ali ne čaka podobna usoda Ljubljanski Grad? Kaj, če se spomnijo tudi v Ljubljani na Alcazar? Obup je strašna stvar, Mira. Obup naredi iz človeka žival, če se ni poživinil že poprej.

Že dolgo nisem bil na Gradu. Zadnjič smo tekli tja gor, ko so Nemci požgali Rašico. Ozirali smo se v dim, ko se je visoko vzdigal nad požgano vas, in sploh nismo mogli govoriti. V vseh se je s silovitostjo strasti rojevala ljubezen. Rašica je bila takrat v *rajhu*. Na Bregu ob Ljubljani je bil ravno

takrat dijaški semenj. Dijaki so kupčevali s šolskimi knjigami in si ogledovali dekleta. Zdelo se mi je, da sta se isti dan srečala dva svetova, ne da bi sodila skupaj. Tu mladostna brezskrbnost, tam goreča stvarnost vojne. Nikoli nisem bil na Rašici. Nekoč jo obiščem, moram jo obiskati. Od tam se z novimi očmi ozrem na Grad in na mesto pod njim.

Povej mi no še kaj o Kljunu. Velikokrat ga samo omenjaš.

Jošt se nasmehne.

Lahko da prikoraka tak, kot je bil. Lahko da je komandir ali komandant. Imel je velike noge. Govoril je o njih kot zaljubljenec o dekletu. Brez nog, je pravil, ni partizanstva. Varuj noge! Marija mu je spletla volnene nogavice, ko se je že jeseni pripravljala na zimo. Bi rad jedel pečene strnade, je nekoč vprašal borca, ki se je pritoževal nad menažo.

Kdo je že Marija?

Marija je kmečka ženska. Vdova. Varovala me je, negovala, umivala. Njena mati me je nekoč spraševala, kako je kaj *tam* čez. Bila je *šuši* in si je izmišljevala nove besede.

Kje čez?

Tam, kjer si ti. Mislila je na to, ker sem bil dolgo v nezavesti in je bila prepričana, da sem že mrtev.

In kaj si ji odgovoril?

Povedal sem ji, da je tam čez zmešnjava. Tako se je vsaj meni dogajalo. Ničesar ni *tam* čez, zasliši. Zato smo tako radi tu.

Muc ga je čakal opolnoči pred Kazino. Vsa okna so bila v lučeh, od nekod se je slišala godba na pihala. *Slovenci kremeniti*. Nad planinami v daljavi se je šopiril bel oblak. Muca se je tiščala Marjetica. Svetli obraz se ji je bleščal izpod prevelike partizanke s šopkom šmarnic za zavihom. Skozi vrata je vstopil visok moški s širokimi našitki polkovnika na rokavih. Muc ga je po vojaško pozdravil.

»Našel sem Marjetico,« je rekel Muc. »Pol leta se nisva videla.«

»Saj mi ga zdaj ne vzameš, Jošt, kajne?« je poprosila Marjetica.

»Zjutraj odidemo navsezgodaj naprej,« je dodal Muc. »Na severu še ni konec bojev.«

»Veš, da ti ga ne vzamem,« je odvrnil Jošt in zazdelo se mu je, da je noč, topla pomladanska noč, globoko zasopla. Kot plemenit konj, kadar se nadirja. »Oglasi se, ko se vrneš, najdeš me bržkone na starem domu. Vrnem se tja, kakor hitro bo mogoče.«

»Saj res,« se je zasmejal Muc. »Pred kratkim sem srečal tvojega očeta. Bogme, bil je tako kot ris. Bal sem se, da spravi ta nori svet v red v štiri-najstih dneh.«

»Vrtačnik mi je povedal,« je rekel Jošt.

»Malik je zdajle na Koroškem,« je nadaljeval Muc. »Matjaž je lansko pomlad padel na Primorskem. Poldeta išči okoli *cekaja*. Kaj je z Ljubom?

Za Vinka sem slišal, da je prišel s Prekomorci. Skorajda vsi *kolesarji* zbrani, ali ni imenitno?»

»Skorajda,« je zamrmral Jošt.

»Zdaj bomo čakali matere,« je rekel Muc in se ozrl v jasno nebo.

»Iskal sem ju, svojo in tvojo. Nič. Ne kaže drugega kot počakati. Kmalu bomo izvedeli, ali sta še živi.«

»Nekam zdelan si videti,« je sočutno rekla Marjetica. »Je bilo hudo?«

»Hudo,« je zamišljeno odvrnil Jošt. »Na svidenje. Zmenek imam še z Miro.

Marjetica se je nasmehnila:

»Dekle?«

»Dekle, da,« je obotavljaje se odgovoril Jošt. »Upam, da se kmalu spet srečamo.«

Gledala sta za njim, ko je počasi stopal po poti skozi Zvezdo, in se nasmihala drug drugemu. Mesto je bilo razsvetljeno kot že leta ne. Od vsepovsod so se slišali godba, vrvež, kdaj pa kdaj kak strel veselja.

Pri dvoriščnih vratih Realke je stal na straži Čriček. Pokazal je škrbaste zobe:

»Pripeljali so nam skupino Lahov v nemških uniformah. Pravijo, da niso hoteli z njimi v Nemčijo.«

»Fašisti,« je brez pomisleka odvrnil Jošt.

»Zaprlji smo jih v učilnico. Naj spijo na slami, ki so jo zapustili domobranci. Naj jim damo jutri jesti?«

»Nič,« je rekel Jošt in se namrdnil.

»Heleno Pajek smo našli popoldne mrtvo. Zastrupila se je. Zalaznikovo skrivališče smo deloma že izpraznili. Sveto je napisal poročilo. Dva skrita domobranca smo z opremo vred oddali na sodniji. Pripeljali smo osebni avtomobil, ki ga niso mogli vzeti s seboj, ker se je nekaj pokvaril. Zdaj že veselo brunda. Avstrijec ga je popravil. Ovseni novinar je izginil. Razbil je okno in skočil na vrt. V Križankah smo našli dosti uniform in zaboj denarja. Oddano ob petih popoldne.«

Pogledal je mimo njega in dodal:

»Anžurja smo iz kleti preselili sèm. K Lahom. Ga hočeš videti?«

Jošt je globoko v sebi zavzdihnil.

Ves dan me preganja, izdajalec, je potožil Miri.

Ne daj se preganjati, ljubi, je odgovorila.

Prestopil se je in odgovoril:

»Ne. Bo že počakal.«

Čriček je razumevajoče pomežiknil in vprašal:

»Naj zbudim Sveta?«

»Ne,« je odvrnil Jošt. »Naj malo spi. Dve noči ni spal.«

»Jaz ravno tako ne,« se je zasmeljal Čriček.

»Glej, da ne zaspiš tule!«

»Ob enih me zamenjajo.«

»Zdravo, Čriček,« je rekel Jošt in se obrnil.

Počasi je spet stopal skozi Zvezdo in se nato napotil domov.

Oprosti, nisem te mogel zatajiti Mucu. Muc je moj stari prijatelj. Kakšen korenjak je postal. Ampak . . . vmes je nekaj let. Tri leta je, kar nisva bila skupaj. Malo manj kot tisoč dni, ljubica.

Ko sta stopala mimo hiše, kjer so stanovali Pintarjevi, je kdove zakaj pogledal v temno okno. Zazdelo se mu je, da se je iz teme zmaknil mrliško bled obraz.

Ne morejo spati, je šepnil Miri. Vso noč bodo potihem molili ali jokali.

Magdalenina hiša je bila razsvetljena, okna odprta, zastave razobešene. Še s ceste je slišal govorjenje, petje, trkanje s kozarci.

»Pridite, pridite, Jošt,« je zaklicala Magdalena, vsa sijoča, s košato pričesko, v kakršni je še nikoli ni videl. Bogme, si je rekel, pomladila se je za deset let. Oči se ji bleščijo in prsi so ji nabrekli kot otročnici.

V njeni sobi je bilo nekaj žensk, njenih prijateljic, visok, suhljat mož z našitki poročnika, debelušen mladenič v angleški bluzi, krepka ženska v uniformi in v škornjih. Govorili so vseprek, pili jedli in kdaj pa kdaj zapeli. Magdalena je dišala po razgretem telesu in mu spotoma dopovedovala, kdo so vsi ti ljudje, ampak ni bilo mogoče, da bi bil slišal in si zapomnil. Mladenič v angleški bluzi je pogrkovaje pripovedoval o vaškem mitingu, na katerem je moral lačen kot pes uprizoriti podobo veleposestnika — požeruha. Žensko so klicali *tovarišica doktor*. Imela je drobcene bele zobe in ptičji nasmeh. Jošt je posedel z njimi, poslušal, ne da bi si mogel kaj zapomniti. Magdalena je mimogrede nekaj povedala o njem, a saj je le malo vedela. Joštu se je zdelo zabavno, da se ga je malce nabrala. Nocoj bo spala s poročnikom, je končno pomislil. Spogledujeta se in oči se jima bleščijo. Čez čas so vsi skupaj zapeli *veter lenuh*, *veter potepuh*, nakar je Jošt sklenil, da se bo umaknil. Rekel jim je, da je neprespan in da se bo poslovil. Pili so na zdravje hrabrih železničarjev in Magdalena mu je s solzami v očeh očitala, da bi to noč že lahko bil malo z njimi. Spal bo že potem lahko, kolikor bo hotel. Popil je kozarec vina, in začutil, kako mu je kot vroč oblak udarilo v glavo.

Nasmehnil se ji je nekam nebogljen. Najbrž se ji je zasmilil, zakaj zamahnila je z roko in ni vztrajala.

V svoji sobi je sedel, pazljivo zložil na mizo svoje ljubljanske zvezke in šepnil Miri:

Napišem ti pesem, ljubica.